

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης

Τίτλος: «Η Ευρώπη σε αναζήτηση ενεργειακής ασφάλειας»

Αναστασία Ζωή Χρυσανθακοπούλου
(Α.Μ 1342201800227)

Επιβλέπων καθηγητής:
Τσάκωνας Παναγιώτης

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2022

Ευχαριστώ θερμά τον Καθηγητή μου κ. Παναγιώτη Τσάκωνα

«Η Ευρώπη δεν θα χτιστεί ξαφνικά ή με μια μόνη κατασκευή . Θα χτιστεί με συγκεκριμένα βήματα, που θα δημιουργήσουν πρώτα την αλληλεγγύη στην πράξη»

Robert Schuman

Περιεχόμενα

1.Περίληψη.....	6
2.Εισαγωγή.....	7
3.Ενεργειακή Ασφάλεια.....	8
3.1Εισαγωγή.....	8
3.2Ο ορισμός της ενεργειακής ασφάλειας.....	10
3.3Κριτήρια και διαστάσεις της ενεργειακής ασφάλειας.....	10
3.3.1Κριτήρια της ενεργειακής ασφάλειας.....	10
3.3.2Διαστάσεις της ενεργειακής ασφάλειας.....	10
3.4Οι κίνδυνοι της παγκόσμιας ενεργειακής ασφάλειας.....	11
3.5Οι παγκόσμιες ενεργειακές κρίσεις.....	14
4. Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ μέχρι και τον πόλεμο στην Ουκρανία.....	15
4.1Εισαγωγή.....	15
4.2Το ιστορικό πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής.....	15
4.3Στόχοι ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ.....	18
4.3.1Λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας.....	20
4.3.2Διασφάλιση ενεργειακού εφοδιασμού.....	21
4.3.3Προστασία του περιβάλλοντος.....	22
4.3.4Διασύνδεση ενεργειακών δικτύων.....	23
4.4Προκλήσεις στην ενεργειακή πολιτική της ΕΕ.....	24
4.4.1Η εξάρτηση της ΕΕ από εισαγωγές ενέργειας.....	24
4.4.2Η Κλιματική Αλλαγή.....	25
5.Οι συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία για την ενεργειακή πολιτική της Ένωσης.....	27
5.1Εισαγωγή.....	27
5.2Η επίδραση του πολέμου στην Ουκρανία στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης: συνέπειες – αντιμετώπιση.....	27

5.3 Πώς ο πόλεμος στην Ουκρανία επηρεάζει την προσπάθεια της ΕΕ για την πράσινη μετάβαση;.....	32
6. Συμπεράσματα.....	34
7. Βιβλιογραφία.....	37

1. Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης. Αρχικά, αναλύονται ο όρος «ενεργειακή ασφάλεια», τα κριτήρια και οι διαστάσεις της, επισημαίνονται οι κίνδυνοι που την απειλούν και παρουσιάζονται οι πιο σημαντικές ενεργειακές κρίσεις του 20^{ου} αιώνα. Ακολουθεί μια ιστορική αναδρομή της διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής και η παράθεση των στόχων της καθώς και των προκλήσεων που αυτή αντιμετωπίζει στον παρόντα χρόνο, λόγω της συνθήκης που δημιουργεί ο πόλεμος στην Ουκρανία, εκτιθέμενων των δυσμενών συνεπειών του για την ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, όπως και των μέτρων που λαμβάνει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την αντιμετώπισή τους.

Λέξεις-κλειδιά: ενεργειακή ασφάλεια, Ευρώπη, Ευρωπαϊκή Ένωση, ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, ενεργειακή κρίση, πόλεμος στην Ουκρανία.

2. Εισαγωγή

Η ενεργειακή ασφάλεια είναι εξ ορισμού ένα μείζονος σημασίας ζήτημα, τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, η δε επίτευξή της αποτελεί, οπωσδήποτε, έναν από τους κύριους στόχους της πολιτικής των επιμέρους κρατών. Σήμερα δε, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, συνιστά και ζήτημα παγκόσμιας ανησυχίας, λόγω της ενεργειακής – ουκρανικής κρίσης, το οποίο αφορά ιδιαίτερα στην Ευρώπη, λόγω της εξάρτησης της από εισαγωγές ενέργειας, γεγονός που καθιστά τη θέση της «ευάλωτη». Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, μεταξύ άλλων, επιδείνωσε μία ήδη ασταθή κατάσταση, η οποία ξεκίνησε το 2021 και εξελίχθηκε σε ενεργειακή κρίση, οι δε συνέπειες του πολέμου έχουν άμεσο αντίκτυπο στην ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, καθώς η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να διαχειριστεί την κρίση και να λάβει γενναίες αποφάσεις και μέτρα για την αντιμετώπισή της.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσα εργασίας, επιχειρείται η εννοιολόγηση του όρου «ενεργειακή ασφάλεια», η ανάλυση των κριτηρίων και των διαστάσεων της, η επισήμανση των κινδύνων που την απειλούν και η παρουσίαση των πιο σημαντικών κρίσεων του 20^{ου} αιώνα. Το δεύτερο κεφάλαιο προσεγγίζει τη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, την εξέλιξη της στο χρόνο, τους στόχους της, οι οποίοι βρίσκονται κάτω από την ομπρέλα της πράσινης μετάβασης, καθώς και τις σχετικές προκλήσεις που η Ένωση αντιμετωπίζει. Τέλος, το τρίτο κεφάλαιο εστιάζει στην τωρινή πρόκληση που βιώνει η ΕΕ και όλος ο πλανήτης, εξαιτίας του πολέμου που διεξάγεται στην Ουκρανία. Παρουσιάζει τις συνέπειες αυτού στην ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική καθώς και τα μέτρα αντιμετώπισης που έχει λάβει μέχρι στιγμής η Ένωση, ενώ απαντά στο κρίσιμο ερώτημα πως η παρούσα ενεργειακή κρίση και ο πόλεμος στην Ουκρανία επηρεάζουν την προσπάθεια της ΕΕ για την πράσινη μετάβαση, η οποία σχετίζεται με την κλιματική ουδετερότητα και τη διαφύλαξη της βιωσιμότητας του πλανήτη.

Τέλος, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να «φωτίσει» και να εξηγήσει σε κάποιο βαθμό περιστάσεις και γεγονότα, τα οποία εντάσσονται στη «ζώσα πραγματικότητα» μας και τα οποία, αναπόδραστα θα απασχολήσουν τους ιστορικούς του μέλλοντος.

3. Ενεργειακή Ασφάλεια

3.1 Εισαγωγή

Η ενεργειακή ασφάλεια, ως παγκόσμια ανησυχία, έχει απασχολήσει αρκετούς συγγραφείς, ενώ απετέλεσε αντικείμενο πολλών μελετών για διαφορετικούς επιστημονικούς τομείς. Αυτή, συνιστά μια πολυδιάστατη έννοια, κάτι περισσότερο από τη βιωσιμότητα, την ανταγωνιστικότητα και τον ασφαλή εφοδιασμό, η οποία συνδυάζει εσωτερική και εξωτερική δράση, οικονομικά και πολιτικά μέτρα καθώς και μέτρα ασφαλείας. Συνεπώς, μόνο μια προσέγγιση της ενεργειακής ασφάλειας, που θα περιλαμβάνει όλες τις διαφορετικές πτυχές της, θα μπορούσε να είναι πλήρης, ολοκληρωμένη και αποτελεσματική. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί το μεγαλύτερο εισαγωγέα πετρελαίου και φυσικού αερίου παγκοσμίως και ως εκ τούτου πρέπει να έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ενεργειακή ασφάλεια. Ιδίως, διότι λόγω της υψηλής εξάρτησης από τις εισαγωγές ενέργειας και της έλλειψης ενεργειακών αποθεμάτων, έχει καταστεί ευάλωτη με την προσοχή ήδη να έχει στραφεί στην προώθηση της ευαισθητοποίησης για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας¹.

3.2 Ο ορισμός της ενεργειακής ασφάλειας

Όπως αναφέραμε, η ενεργειακή ασφάλεια είναι μια έννοια σύνθετη και για τον λόγο αυτό στη βιβλιογραφία απαντάται πληθώρα ορισμών της, με τις περισσότερες να συγκλίνουν στο ότι αυτή αφορά στη σχέση μεταξύ των διαθέσιμων φυσικών πόρων παραγωγής ενέργειας και των ενεργειακών καταναλωτικών απαιτήσεων. Ωστόσο, βασική παράμετρος της προσπάθειας αποσαφήνισης της έννοιας είναι η εκάστοτε χρονική συγκυρία και οι επικρατούσες κατ' αυτήν γεωγραφικές, οικονομικές, πολιτικές και περιβαλλοντικές συνθήκες².

Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια των δύο Παγκοσμίων Πολέμων η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας συνδέθηκε στενά με αυτή της εθνικής ασφάλειας, αφού η προμήθεια καυσίμων για την τροφοδότηση του στρατού ήταν ζωτικής σημασίας³. Αρκετά χρόνια αργότερα, κατά τη δεκαετία του 1970, η ενεργειακή ασφάλεια απετέλεσε αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος στο δυτικό κόσμο λόγω των πετρελαϊκών κρίσεων του 1973 και 1979, που κατέλαβαν εξαπίνης τις δυτικές χώρες, η δε ενεργειακή ασφάλεια, για όσους εμπλέκονταν στη χάραξη Ενεργειακής Πολιτικής, σήμαινε κυρίως την εξασφάλιση πρόσβασης σε πετρέλαιο και άλλα ορυκτά καύσιμα. Ωστόσο, με τις ολοένα και περισσότερο παγκοσμιοποιημένες ενεργειακές αγορές και τα αυξανόμενα διακρατικά προβλήματα που προκύπτουν από την ενεργειακή μετάβαση, οι παλαιότερες παραδοχές της ενεργειακής ασφάλειας είναι λιγότερο εφαρμόσιμες και άλλα ζητήματα όπως η κλιματική αλλαγή και

¹ Bauman, F., 2008, σελ. 4.

² Pascual, C. and Elkind, J., 2010.

³ Energy Charter Secretariat, 2015, σελ. 6.

διεθνείς, οικονομικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες λαμβάνουν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία⁴.

Πλέον ειδικότερα, μέχρι τις πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 70' η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας ήταν συνυφασμένη με τη διαθεσιμότητα και την επάρκεια ενέργειας, κυρίως πετρελαίου, ενώ μετά το ξέσπασμα αυτών η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας συνδέθηκε εμφατικά με τη σταθερότητα του επιπέδου των τιμών. Από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας διευρύνθηκε, λόγω της προβληματικής που αναπτύχθηκε για τη βιωσιμότητα των πηγών ενέργειας, απόρροια της ευαισθητοποίησης των κυβερνήσεων για το ζήτημα της υπερθέρμανσης του πλανήτη, ενώ τα θέματα ενεργειακής φτώχειας απέκτησαν προοδευτικά ολοένα και περισσότερη βαρύτητα. Σήμερα, που η ζήτηση για ενέργεια αυξάνεται και οι χώρες που βρίσκονται σε ταχεία ανάπτυξη αντιμετωπίζουν τεράστιες ενεργειακές ανάγκες, το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας έχει καταστεί μείζονος σημασίας και η επιδίωξή της αποτελεί προτεραιότητα των κυβερνήσεων, για την ανάπτυξη των κρατών τους⁵.

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι είναι αναγκαίος ένας ολοκληρωμένος και λειτουργικός ορισμός της ενεργειακής ασφάλειας μαζί με ένα λειτουργικό πλαίσιο για την ανάλυση των μελλοντικών ενεργειακών σχεδιασμών, που είναι πιθανό να αποφέρουν μεγαλύτερη ενεργειακή ασφάλεια, νοούμενη με όσο πιο ευρεία και ολοκληρωμένη έννοια⁶. Ο επικρατέστερος και πιο γνώριμος ορισμός είναι, ίσως, αυτός που δίδει ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA), σύμφωνα με τον οποίο «η ενεργειακή ασφάλεια είναι η αδιάλειπτη διαθεσιμότητα ενεργειακών πόρων σε προσιτή τιμή»⁷.

Η ενεργειακή ασφάλεια έχει δύο πτυχές: τη μακροπρόθεσμη και τη βραχυπρόθεσμη. Η πρώτη αναφέρεται στις αναγκαίες επενδύσεις παροχής ενέργειας σύμφωνα με τις οικονομικές δυνατότητες, τις τεχνολογικές εξελίξεις και τους περιβαλλοντικούς περιορισμούς, ενώ η δεύτερη επικεντρώνει στην ικανότητα της ενεργειακής πολιτικής να αντιδρά άμεσα σε αιφνίδιες αλλαγές που απειλούν την ισορροπία προσφοράς και ζήτησης.

Η ενεργειακή ασφάλεια έχει τριπλή στόχευση: την αδιάλειπτη παροχή των απαιτούμενων ενεργειακών πόρων, μέσω συνεχών, αξιόπιστων και διαφοροποιημένων πηγών, σε προσιτές τιμές, την επίτευξη της μέγιστης δυνατής ενεργειακής απόδοσης και την εξάλειψη των απειλών εναντίον των πηγών, των δικτύων μεταφοράς και των εγκαταστάσεων παραγωγής των ενεργειακών προϊόντων⁸.

⁴ Von Hippel, D. et al., 2011, σελ. 6719.

⁵ Energy Charter Secretariat, 2015, σελ. 10.

⁶ Von Hippel, D. et al., 2011, σελ. 6719.

⁷ Energy Security. IEA. Διαθέσιμο: < <https://www.iea.org/topics/energy-security> >

⁸ Pascual, C. and Elkind, J., 2010.

3.3 Κριτήρια και διαστάσεις ενεργειακής ασφάλειας

3.3.1 Κριτήρια ενεργειακής ασφάλειας

Η ενεργειακή ασφάλεια επιτυγχάνεται όταν πληρούνται τέσσερα διασυνδεδεμένα κριτήρια: η διαθεσιμότητα (availability), η οικονομική προσιτότητα (affordability), η αποδοτικότητα (efficiency) και η περιβαλλοντική διαχείριση (environmental stewardship). Η διαθεσιμότητα αναφέρεται στη διαφοροποίηση των καυσίμων που χρησιμοποιούνται για την παροχή ενεργειακών υπηρεσιών καθώς και στη θέση των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούν αυτά τα καύσιμα, στην προώθηση ενεργειακών συστημάτων που μπορούν να ανακάμψουν γρήγορα από επίθεση ή διακοπή και στην ελαχιστοποίηση της εξάρτησης από ξένους προμηθευτές. Η οικονομική προσιτότητα αφορά στην παροχή ενεργειακών υπηρεσιών που είναι προσιτές για τους καταναλωτές και ελαχιστοποιούν την αστάθεια των τιμών. Η αποδοτικότητα περιλαμβάνει τη βελτίωση της απόδοσης του ενεργειακού εξοπλισμού και την αλλαγή της συμπεριφοράς των καταναλωτών, προκειμένου να μειωθεί η έκθεση στην τιμή της ενέργειας και να μετριαστεί η εξάρτηση από τις εισαγωγές ενέργειας, ενώ η περιβαλλοντική διαχείριση συνίσταται στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, των κοινοτήτων και των μελλοντικών γενεών⁹.

3.3.2 Διαστάσεις ενεργειακής ασφάλειας

Επειδή ακριβώς η ενεργειακή ασφάλεια είναι μια πολυδιάστατη έννοια, πρέπει να αντιμετωπιστεί εκτός της κανονιστικής της πλευράς – επαρκούς και οικονομικά προσιτής προσφοράς – δηλαδή, από την πλευρά των εισροών, όπου ιδιωτικοί ή πολιτικοί παράγοντες μπορούν να προσθέσουν υψηλότερο επίπεδο ασφάλειας. Περιλαμβάνει δράσεις τόσο στο εσωτερικό των κρατών, όσο και σε επίπεδο διεθνών συνεργασιών και συνδυάζει τέσσερις διαφορετικές αλλά επικαλυπτόμενες διαστάσεις: αυτή της εσωτερικής πολιτικής, την γεωπολιτική, την οικονομική και της πολιτικής ασφάλειας¹⁰.

Ειδικότερα, η διάσταση της εσωτερικής πολιτικής αναφέρεται στην προτεραιότητα που θέτει ένα κράτος και στη στρατηγική στόχευση που επιλέγει ώστε να εξασφαλίζεται αφενός η επάρκεια στην εγχώρια παραγωγή, αφετέρου να αξιοποιούνται προοπτικές και δυνατότητες στους τομείς της κατασκευής συντήρησης και επέκτασης ενεργειακών δικτύων και αποθηκευτικών εγκαταστάσεων αποθεμάτων ενεργειακών πηγών. Η γεωπολιτική διάσταση συνάπτεται με την άνιση παγκόσμια γεωγραφική κατανομή των ενεργειακών πόρων και με το γεγονός ότι κατά τη διαδικασία της μεταφοράς τους συχνά εμπλέκονται και πρέπει να συμπράξουν διάφορα κράτη, από την επικράτεια των οποίων διέρχονται τα δίκτυα μεταφοράς, ώστε να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη ροή ενεργειακών πόρων και υπηρεσιών και τελικώς η ομαλή λειτουργία του παγκόσμιου εμπορίου ενεργειακών αγαθών, η οποία, βεβαίως, προϋποθέτει τη συμμόρφωση με τους διεθνείς κανόνες εμπορίου και τους

⁹ Brown, M.A, Sovacool, B.K, Wang, Y. and D' Agostino, A.L., 2011, σελ. 3-4.

¹⁰ Bauman, F., 2008, σελ. 4-5.

νόμους του διεθνούς δικαίου. Η οικονομική διάσταση, από την άλλη, γίνεται αντιληπτή ως η ανάγκη θωράκισης της οικονομίας από τις επιπτώσεις μιας αιφνίδιας διακοπής ενεργειακού εφοδιασμού ή μιας μεγάλης αύξησης των τιμών. Η αποτελεσματικότητα αναφέρεται στην αδιάλειπτη ικανότητα κάλυψης της εγχώριας ζήτησης με επαρκή και οικονομικά προσιτή ποσότητα ενέργειας, κατάσταση που επιτυγχάνεται με την εφαρμογή, από κρατικούς και υπερεθνικούς δρώντες, κανόνων για λειτουργικές αγορές. Τέλος, η διάσταση της πολιτικής ασφάλειας είναι εξόχως σημαντική, καθώς ελλοχεύουν διάφοροι κίνδυνοι και απειλές για τις εγκαταστάσεις παραγωγής και διανομής ενέργειας, τους αγωγούς και τα δίκτυα μεταφοράς, προερχόμενοι από φυσικές καταστροφές, πολέμους, τρομοκρατικές επιθέσεις, ατυχήματα, δολιοφθορές και άλλα, οι οποίοι πρέπει να αποσοβηθούν – αντιμετωπιστούν. Λεκτέον ότι, σε περιπτώσεις κρίσεων τα στρατιωτικά μέσα φαίνεται να είναι τα μόνα ικανά να διασφαλίσουν τον ενεργειακό εφοδιασμό προστατεύοντας τις υποδομές¹¹.

3.4 Οι κίνδυνοι της παγκόσμιας ενεργειακής ασφάλειας

Στην εποχή μας, όπου η παγκόσμια οικονομία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την διαρκώς αυξανόμενη κατανάλωση ενέργειας, το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας αναδεικνύεται σε μείζονος σημασίας τοιούτο. Ιδίως, λόγω της πολυπλοκότητας των κινδύνων και των απειλών που οι προκλήσεις της εποχής δημιουργούν για την παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια. Συναφώς, η αντιμετώπιση των κινδύνων και η εξουδετέρωση ή ελαχιστοποίηση των αποσταθεροποιητικών παραγόντων οι οποίοι απειλούν την ενεργειακή ασφάλεια αναδεικνύεται σε ύψιστη προτεραιότητα των κρατών, καθώς η διαμόρφωση, διασφάλιση και υλοποίηση της ενεργειακής πολιτικής κάθε κράτους προϋποθέτει ενεργειακή ασφάλεια και σταθερότητα.

Σύμφωνα με τον Yergin, ο πιο σημαντικός κίνδυνος που απειλεί την ενεργειακή ασφάλεια προέρχεται από τις διαταραχές στην προμήθεια της ενέργειας, συνεπαγόμενες την αιφνίδια και απότομη αύξηση στις τιμές της και κατ' επέκταση τη μεγαλύτερη οικονομική επιβάρυνση των κρατών¹². Ωστόσο, κι άλλοι παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την ενεργειακή ασφάλεια. Δυσμενείς περιστάσεις, όπως οι φυσικές καταστροφές, η τρομοκρατία, οι εξεγέρσεις, η πολιτική αστάθεια, οι έριδες και αψιμαχίες μεταξύ κρατών, οι ένοπλες συρράξεις και η πειρατεία θέτουν σε διακινδύνευση ή και πλήττουν την ασφάλεια των ενεργειακών εγκαταστάσεων και των ενεργειακών αποθεμάτων, με τις αρνητικές για την ενεργειακή ασφάλεια συνέπειες συχνά να μην περιορίζονται σε τοπικό επίπεδο, αλλά να αποκτούν υπερτοπικό ή και παγκόσμιο χαρακτήρα.

Πλέον ειδικότερα, απρόβλεπτες και ασύμμετρες φυσικές καταστροφές, όπως οι προκαλούμενες από σεισμούς, τυφώνες και λοιπά έντονα καιρικά φαινόμενα τοιαύτες, μπορούν να προκαλέσουν ανυπολόγιστες ζημιές και καταστροφές σε ενεργειακές εγκαταστάσεις και δίκτυα, γεγονός που διαταράσσει την ασφάλεια

¹¹ Bauman, F. 2008, σελ. 5-10.

¹² Yergin, D., 1988, σελ. 112

ενεργειακού εφοδιασμού. Είναι γνωστό ότι χώρες, όπως η Χιλή, η Κίνα, η Ιαπωνία, οι Φιλιππίνες, το Μεξικό κ.α., έχουν υποστεί σοβαρά πλήγματα στις ενεργειακές υποδομές τους συνεπεία σεισμών¹³, ενώ το 2005 ο τυφώνας «KATPINA» συμπαρέσυρε στο πέρασμά του την τιμή του πετρελαίου, την οποία εκτόξευσε στην τιμή των 70,80 δολαρίων ανά βαρέλι, αφού προηγουμένως είχε καταστρέψει σημαντικές ενεργειακές εγκαταστάσεις (140 εξέδρες πετρελαίου και φυσικού αερίου) στον Κόλπο του Μεξικού¹⁴. Αξίζει να αναφερθεί εδώ και το πλήγμα που δέχθηκε η Ιαπωνία το Μάρτιο 2011, καθώς πέρα από τους χιλιάδες νεκρούς που άφησε ο σεισμός και το τσουνάμι, που ακολούθησε, κατεστράφησαν στη Φουκουσίμα σαράντα οκτώ πυρηνικοί αντιδραστήρες, οι οποίοι κόστισαν στη χώρα το ένα πέμπτο της ηλεκτρικής της ενέργειας¹⁵.

Ακόμη, η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού τίθεται σε κίνδυνο από τους τρομοκράτες αφού η ενεργειακή βιομηχανία αποτελεί ένα πλούσιο περιβάλλον – στόχο τρομοκρατικών επιθέσεων. Η προσέγγιση για εμπορικά εκμεταλλεύσιμα αποθέματα έχει διασκορπίσει τις δραστηριότητες των κοιτασμάτων πετρελαίου όλο και ευρύτερα σε ολόκληρο τον κόσμο, με τον τελευταίο να έχει γίνει ένα πιο επικίνδυνο, ή τουλάχιστον απρόβλεπτο, μέρος. Πλέον, μη κρατικοί φορείς, ιδίως πολυεθνικές εταιρείες, εισέρχονται όλο και περισσότερο στο στόχαστρο τρομοκρατών, ενώ πολλές περιοχές όπου το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο έχουν γίνει στρατηγικοί πόροι συνιστούν περιοχές ενδιαφέροντος για τους τρομοκράτες. Οι αγωγοί, οι εγκαταστάσεις διύλισης και αποθήκευσης, τα σημεία αποστολής και οι εγκαταστάσεις φόρτωσης, είναι ιδιαίτερα ευπαθείς απέναντι σε τρομοκρατικές επιθέσεις. Οι αγωγοί, συγκεκριμένα, αποτελούν σε μεγάλο βαθμό εύκολους στόχους για τρομοκρατικά χτυπήματα, λόγω της έκθεσης τους σε περιοχές όπου ο έλεγχος, τις περισσότερες φορές, είναι ελλιπής και του μεγάλου μήκους τους. Λαμβάνοντας υπόψη την ενοποιημένη φύση πολλών ενεργειακών αγορών, οι υποδομές αυτές διασχίζουν διεθνή σύνορα και διαφορετικές πολιτικές δικαιοδοσίες, περιπλέκοντας περισσότερο τα προστατευτικά μέτρα. Η παγκόσμια τζιχάντ και η αυξανόμενη τιμή του πετρελαίου συνέβαλαν στη διάδοση της ενεργειακής τρομοκρατίας, η οποία δεν περιορίζεται αυστηρά στις ένοπλες επιθέσεις εναντίον εγκαταστάσεων παραγωγής, αποθήκευσης και μεταφοράς ενέργειας, αλλά περιλαμβάνει επίσης την παράνομη δραστηριότητα που διεξάγεται εναντίον ή σε σχέση με αυτές τις εγκαταστάσεις, όπως κλοπή πετρελαίου από αγωγούς ή εκβιασμός μέσω απειλής δολιοφθορών σε αυτές τις εγκαταστάσεις¹⁶.

Ζώνες αναταραχής αποτελούν, μεταξύ άλλων, το Ιράκ, η Κολομβία, η Νιγηρία, η Αλγερία, η Σαουδική Αραβία, το Πακιστάν και η Ρωσία. Οι συχνότερες επιθέσεις εντοπίζονται σε πετρελαιοπηγές και μεγάλα διυλιστήρια πετρελαίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πυρπόληση των πετρελαιοπηγών του Κουβέιτ από τον

¹³Βασιλακοπούλου, Ρ., & Αλεξίου, Ρ., 2020, σελ. 214.

¹⁴Tomain, J. P. 2006, σελ. 43.

¹⁵Διαθέσιμο: < <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/The-10-Worst-Energy-Related-Disasters-In-History.html> >

¹⁶ Luft, G. and Korin, A., 2009, σελ. 18-24.

Ιρακινό στρατό ως επακόλουθο της εισβολής του τελευταίου στην περιοχή του Κουβέιτ, την περίοδο 1990 – 1991, κατά τον πρώτο πόλεμο του Κόλπου. Η δράση αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί περιβαλλοντική τρομοκρατία, καθώς προκλήθηκε τεράστια οικολογική καταστροφή και μεγάλο προσφυγικό κύμα¹⁷. Μία άλλη περίπτωση τρομοκρατίας είναι αυτή που εκδηλώθηκε κατά της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό από την πλευρά της Ουγκάντα και της Ρουάντα. Η πρώτη στράφηκε στο Διεθνές Δικαστήριο, το οποίο καταδίκασε τις δύο χώρες για παραβίαση της εδαφικής κυριαρχίας της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό¹⁸.

Αναμφισβήτητα, η πολιτική αστάθεια αποτελεί έναν ακόμα παράγοντα που θέτει σε κίνδυνο την ενεργειακή ασφάλεια, όπως επίσης και οι συγκρούσεις μεταξύ των χωρών παραγωγής ή των χωρών διαμετακόμισης. Ειδικότερα, είναι πιθανό να επηρεαστεί η μεταφορά ενέργειας με την αλλαγή σχεδιασμού της πορείας κάποιου αγωγού ώστε να αποφευχθεί το πέρασμα από επικίνδυνα (και ασταθή) κράτη και να προκληθεί παρακώλυση της μεταφοράς ενεργειακών πόρων, της εξόρυξης ή της διύλισης, οδηγώντας σε μειωμένη διαθεσιμότητα ενέργειας στην ελεύθερη αγορά αντίστοιχα. Περαιτέρω, οι ένοπλες συρράξεις μεταξύ κρατών έχουν σημαντική αρνητική επιρροή στο θέμα της ενεργειακής ασφάλειας, καθώς, κατά κανόνα, οι εμπόλεμοι στοχεύουν στις ενεργειακές πηγές και εγκαταστάσεις του αντιπάλου μέρους. Σχετική περίπτωση αποτελεί αυτή της σύγκρουσης μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας στα τέλη 2008 αρχές 2009. Συγκεκριμένα, την 1^η Ιανουαρίου του 2009 η Ρωσία, μετά από την αποτυχία των διαπραγματεύσεων της, ως προμηθευτή φυσικού αερίου, με την Ουκρανία, ως κράτους διέλευσης, για τη διαμόρφωση της τιμής του φυσικού αερίου για το 2009 και για τη ρύθμιση των ουκρανικών χρεών, προκειμένου να «εξαναγκάσει» την Ουκρανία να αποδεχθεί τους όρους της, διέκοψε την παροχή φυσικού αερίου για χρονικό διάστημα δύο εβδομάδων, κατά το οποίο, μάλιστα, οι έκτακτες καιρικές συνθήκες, που επικράτησαν, αύξησαν την «πίεση» που ασκήθηκε από τη Ρωσία. Οι δυσμενείς συνέπειες που προκλήθηκαν τότε από την ως άνω ενέργεια της τελευταίας δεν αφορούσαν μόνο στην Ουκρανία, αλλά γενικότερα στην Ευρώπη, καθώς από την Ουκρανία διερχόταν ο μεγαλύτερος όγκος ρωσικού φυσικού αερίου με προορισμό την ΕΕ. Να σημειωθεί, δε, ότι, οι συνέπειες αυτές ήταν ιδιαίτερος σοβαρές τόσο για τις μικρές χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, οι οποίες είχαν περιορισμένες δυνατότητες αποθήκευσης, όσο και για τους μεγάλους καταναλωτές¹⁹.

Η πειρατεία αποτελεί άλλη μια απειλή για την ενεργειακή ασφάλεια, αφού η σημασία της θάλασσας για τον ασφαλή ενεργειακό εφοδιασμό είναι τεράστια με το 1/3 της παγκόσμιας παραγωγής ενέργειας και το 1/5 της παραγωγής αερίου να

¹⁷ Redgwell, C., 2016, σελ. 105.

¹⁸ Διαθέσιμο: < <https://lawnet.gr/law-news/diethni/katadiki-ougkantas-apo-ddx-gia-parabias-edafikis-kuriarxias-tou-kongko/> >

¹⁹ Kovacevic, A. (2009), σελ. 2.

γίνονται στη θάλασσα²⁰, ενώ οι ένοπλες συρράξεις που στοχεύουν στις ενεργειακές πηγές και εγκαταστάσεις των εμπόλεμων κρατών έχουν σημαντική αρνητική επιρροή.

Πρέπει να σημειωθεί πως πέρα από τους προαναφερθέντες κινδύνους συχνά είναι και τα ατυχήματα που προκαλούνται από ανθρώπινα λάθη τα οποία μπορούν να οδηγήσουν σε σοβαρή διακοπή του ενεργειακού εφοδιασμού.

3.5 Οι παγκόσμιες ενεργειακές κρίσεις

Ως ενεργειακή κρίση ορίζεται μια κατάσταση στην οποία ένα έθνος πλήττεται από την διακοπή του ενεργειακού εφοδιασμού συνοδευόμενη από τη ραγδαία αύξηση των τιμών ενέργειας, γεγονός που απειλεί την οικονομική και εθνική ασφάλεια²¹. Στην βιβλιογραφία συχνά αναφέρεται στην ανεπάρκεια ή την έλλειψη πρόσβασης σε μία από τις πηγές ενέργειας που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, ιδίως εκείνες που προμηθεύουν εθνικά δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας ή εκείνες που χρησιμοποιούνται ως καύσιμο στη βιομηχανική ανάπτυξη και την αύξηση του πληθυσμού. Οι αιτίες πρόκλησης μια ενεργειακής κρίσης ποικίλουν και δεν σχετίζονται πάντα με τη διαθεσιμότητα των ενεργειακών αποθεμάτων καθώς λανθασμένες πολιτικές πρακτικές μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για το ξέσπασμα μιας παγκόσμιας ενεργειακής κρίσης.

Οι μεγαλύτερες ενεργειακές κρίσεις που έχουν συγκλονίσει μέχρι σήμερα τον πλανήτη αφορούσαν την κύρια πρωτογενή πηγή ενέργειας, το πετρέλαιο. Μία ξαφνική αύξηση της τιμής του πετρελαίου που συχνά συνοδεύεται από μειωμένη προσφορά οδηγεί σε μια πετρελαϊκή κρίση, η οποία μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την οικονομική και πολιτική σταθερότητα σε ολόκληρη την παγκόσμια οικονομία, αν λάβει κανείς υπόψη ότι το πετρέλαιο αποτελεί την κύρια πηγή ενέργειας για τις προηγμένες βιομηχανικές οικονομίες.

Την εποχή μετά τον Β΄ΠΠ ξέσπασαν οι δύο μεγάλες πετρελαϊκές κρίσεις . Η πρώτη συνέβη το 1973, όταν τα αραβικά μέλη του OPEC²² αποφάσισαν να τετραπλασιάσουν την τιμή του πετρελαίου σε σχεδόν 12 δολάρια το βαρέλι και να απαγορεύσουν την εξαγωγή πετρελαίου προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ιαπωνία και τη Δυτική Ευρώπη, χώρες που μαζί κατανάλωναν περισσότερο από το ήμισυ της παγκόσμιας παραγωγής. Η απόφαση του OPEC ελήφθη ως αντίποινα για τη υποστήριξη του Ισραήλ εναντίον της Αιγύπτου και της Συρίας κατά τη διάρκεια του Πολέμου του Γιομ Κιούρ (1973) και ως απάντηση σε μια επίμονη μείωση της αξίας του δολαρίου (το εκφρασμένο νόμισμα για τις πωλήσεις πετρελαίου), το οποίο είχε διαβρώσει τα κέρδη από τις εξαγωγές των κρατών του OPEC. Οι συνέπειες της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης ήταν ιδιαίτερα οδυνηρές, καθώς η εκτίναξη των τιμών του πετρελαίου οδήγησε σε ύφεση της παγκόσμιας οικονομίας, ενώ η ενεργειακή ασφάλεια υπέστη διεθνώς βαρύτατο πλήγμα. Έξι χρόνια μετά την εμφάνιση της

²⁰ICRC, War and security at sea, 2016, σελ. 383-384. Available in: < <https://www.icrc.org/en/download/file/56186/irc902.pdf> >

²¹ Williams, J. L., & Alhajji, A. F. 2003, σελ. 1-2

²² OPEC: Organization of the Petroleum Exporting Countries

πρώτης ακολούθησε η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση, αποτέλεσμα της ιρανικής επανάστασης (1978 – 1979). Ειδικότερα, τα υψηλά επίπεδα κοινωνικής αναταραχής έπληξαν σοβαρά την ιρανική πετρελαϊκή βιομηχανία, οδηγώντας σε μεγάλη απώλεια παραγωγής και αντίστοιχη αύξηση των τιμών. Η κατάσταση επιδεινώθηκε μετά το ξέσπασμα του πολέμου ανάμεσα στο Ιράν και το Ιράκ (1980 – 1988), όπερ προκάλεσε περαιτέρω αστάθεια σε ολόκληρη την περιοχή και σημαντικές αυξήσεις της παγκόσμιας τιμής του πετρελαίου, αυξήσεις μεγαλύτερες τόσο σε απόλυτες όσο και σε ποσοστιαίες τιμές από αυτές των τιμών 1973 – 1973²³.

Μεταξύ των παραγόντων που επιδρούν στον καθορισμό των τιμών του πετρελαίου συγκαταλέγονται, εκτός από την προσφορά και τη ζήτηση, γεωπολιτικοί παράγοντες, ενώ πρέπει, επίσης, να αναφερθεί ότι μια οικονομική ύφεση αποτελεί παράγοντα που μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τα επίπεδα των τιμών του πετρελαίου, δεδομένου ότι το αργό πετρέλαιο, το οποίο αποτελεί αντικείμενο διαπραγματεύσεως μεταξύ επενδυτών στην αγορά, αποτελεί ουσιαστική εισροή για την οικονομική δραστηριότητα. Για αυτό, η κατανόηση της αγοράς αργού πετρελαίου αποτελεί ζήτημα μείζονος σημασίας για διάφορους ενδιαφερόμενους φορείς, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και όσοι είναι επιφορτισμένοι με τη χάραξη πολιτικής και ρυθμιστικού πλαισίου, αφού μια αιφνιδιαστική «καταπληξία» της Οικονομίας είναι πιθανόν να επιφέρει δυσμενέστερες συνέπειες στην αγορά πετρελαίου²⁴. Εξάλλου, τόσο η μείωση της προσφοράς όσο και η αιφνίδια αύξηση των τιμών της ενέργειας επιδρούν αρνητικά στην ενεργειακή ασφάλεια, καθώς η σταθερότητα στην προμήθεια ενεργειακών πόρων σε προσιτές τιμές αποτελεί στοιχείο *sine qua non* της ύπαρξης της²⁵. Λεκτέον ότι, η επιδίωξη της ενεργειακής ασφάλειας έγινε επιτακτική μετά τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις ενώ σήμερα οι ανησυχίες για την διαφύλαξη της τελευταίας είναι πιο έντονες και επίμονες από ποτέ άλλοτε.

²³ Encyclopedia Britannica, *Oil Crisis – economics*, by Steven Kettel. Διαθέσιμο: < <https://www.britannica.com/topic/oil-crisis> >

²⁴ Joo, K. et al. (2020), σελ. 4.

²⁵ Öztürk, S. et al. 2013, σελ. 78.

4. Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ μέχρι και τον πόλεμο στην Ουκρανία

4.1 Εισαγωγή

Η ενεργειακή πολιτική είναι αναμφίβολα ένα από τα πιο σημαντικά πολιτικά ζητήματα σήμερα, καθώς αντιμετωπίζει θέματα που σχετίζονται με τη χρήση και ανάπτυξη της ενέργειας και που συνδέονται εγγενώς με την κλιματική αλλαγή, ένα από τα πιο σύνθετα, αλλά, και με την υψηλότερη προτεραιότητα προβλήματα στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο παρελθόν οι ενεργειακές πολιτικές σχεδιάζονταν σε επίπεδο εθνικών κρατών, διαφοροποιούνταν σημαντικά μεταξύ τους και αρθρώνονταν, κατά κανόνα, επί τη βάση διμερών συμφωνιών και όχι στο πλαίσιο μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής. Με εξαίρεση τον τομέα του άνθρακα (Συνθήκη ΕΚΑΧ) και της πυρηνικής ενέργειας (Συνθήκη Euratom), οι Συνθήκες δεν μεταβίβαζαν συγκεκριμένη νομοθετική αρμοδιότητα. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα επηρέασε σημαντικά τον συγκεκριμένο τομέα πολιτικής με αποτέλεσμα την θέσπιση νομικής βάσης για θετικές δράσεις στο πλαίσιο μιας ενιαίας ενεργειακής πολιτικής, συμβατής με την εσωτερική αγορά, η οποία ταυτόχρονα θα προωθούσε τη διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού, την προστασία και τη βελτίωση του περιβάλλοντος και τη διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων²⁶.

4.2 Το ιστορικό πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, δημιουργήθηκε ο πρώτος κοινοτικός οργανισμός, όταν κρίθηκε αναγκαία η οικονομική ανασυγκρότηση της ηπείρου και η εξασφάλιση διαρκούς ειρήνης, μέσω της συντονισμένης δράσης στον τομέα των πρώτων υλών και του ενεργειακού εφοδιασμού. Η υπογραφή της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), το 1951, σηματοδότησε την αρχή της ολοκλήρωσης της Ευρώπης και δημιούργησε μια κοινή τελωνιακή ένωση. Στόχος ήταν να συμβάλλει, με την δημιουργία κοινής αγοράς άνθρακα και χάλυβα, στην οικονομική ανάπτυξη, στην αύξηση της απασχόλησης, στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου και στην βελτίωση της συνεργασίας. Στο πλαίσιο της εγκαθίδρυσης της κοινής αγοράς, η Συνθήκη ΕΚΑΧ θέσπιζε την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, δίχως την επιβολή δασμών ή φορολογικών επιβαρύνσεων, και προωθούσε το θεμιτό ανταγωνισμό με την απαγόρευση όλων των μέτρων ή των πρακτικών που επιβάλλονταν από τα κράτη και έθεταν υπό αμφισβήτηση τον τελευταίο. Επιπλέον, την περίοδο ίδρυσης της ΕΚΑΧ, η ενεργειακή επάρκεια της Ευρώπης διασφαλιζόταν χάρη στα αποθέματα άνθρακα των κρατών μελών και η εξάρτηση από τρίτες χώρες ήταν περιορισμένη²⁷.

Έξι χρόνια αργότερα, με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Euratom), ένας ακόμη πρώιμος θεσμός της ευρωπαϊκής συνεργασίας βασίστηκε στην ενέργεια²⁸. Ειδικότερα, τα έξι ιδρυτικά μέλη επιθυμούσαν να

²⁶ Μαραβέγιας, Ν. 2016, σελ. 401-402.

²⁷ Μαραβέγιας, Ν. 2016, σελ. 404-405.

²⁸ Langsdorf, S. 2011, σελ. 2.

επεκταθούν πέρα των βασικών μέσων «συμβατικής» ενέργειας της δεκαετίας του 1950, αναζητώντας στην πυρηνική ενέργεια το μέσο επίτευξης της ενεργειακής ανεξαρτησίας. Τα κράτη συνένωσαν τις δυνάμεις τους και δημιούργησαν το 1957 την Euratom, στόχος της οποίας ήταν η συνεισφορά στην προσπάθεια δημιουργίας ευρωπαϊκών πυρηνικών βιομηχανιών, ώστε όλα τα κράτη μέλη να μπορούν να επωφεληθούν από την ανάπτυξη της ατομικής ενέργειας ενώ ταυτόχρονα να εξασφαλίσουν την ασφάλεια εφοδιασμού. Ακόμη, η Euratom προσέφερε εγγυήσεις για υψηλό επίπεδο ασφάλειας του πληθυσμού, αποτρέποντας την χρήση πυρηνικών υλικών για στρατιωτικούς σκοπούς. Πολύ σημαντικό είναι το ότι χάρη σε αυτή τη Συνθήκη η ΕΕ απέκτησε εναρμονισμένη κοινοτική προσέγγιση στο θέμα της πυρηνικής ενέργειας, την οποία οφείλουν να ακολουθούν οι υποψήφιοι προς ένταξη χώρες, και σε ζητήματα που αφορούν στην πυρηνική ασφάλεια. Παρότι οι αρμοδιότητες των κρατών – μελών σε αυτούς τους τομείς είναι ουσιαστικές, υπάρχει σε διεθνές επίπεδο ένα ενιαίο σε κάποιο βαθμό πλαίσιο, επί τη βάση σειράς συνθηκών, συμβάσεων και πρωτοβουλιών, το οποίο διέπει κάποιες νευραλγικές δραστηριότητες στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας²⁹.

Παρά αυτό το υποσχόμενο ξεκίνημα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, λόγω της έλλειψης των απαιτούμενων νομικών μέσων, δεν είχε τη δυνατότητα να αναπτύξει πρωτοβουλίες όσον αφορά μια κοινή ενεργειακή πολιτική. Εκτός από την ΕΚΑΧ και την Euratom, η πολιτική ενέργειας δεν απετέλεσε ρυθμιστικό αντικείμενο του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου από ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Με την πετρελαϊκή κρίση του 1973 η Ένωση αντιλήφθηκε τις προκλήσεις και τους κινδύνους που ελλοχεύουν από την απόλυτη εξάρτησή της από τις εκτός ΕΕ χώρες, λόγω της άφευκτης ανάγκης της για εισαγωγή πετρελαίου, με αποτέλεσμα να επιθυμεί τη δημιουργία ενός πλέγματος διατάξεων προς εξασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειάς της και προκειμένου για την ανάπτυξη μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής. Το ενεργειακό πρόβλημα που προκάλεσε η πρώτη πετρελαϊκή κρίση, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, απετέλεσε αφορμή για να τεθεί σε εφαρμογή, το 1974, μια νέα στρατηγική Ενεργειακής πολιτικής για την Κοινότητα, η οποία ανεγνώριζε την ανάγκη συνεργασίας για την θέσπιση μιας κοινοτικής πολιτικής και προέβλεπε, μεταξύ άλλων, «την μείωση των εισαγωγών πετρελαίου, την αξιοποίηση των εγχώριων δυνατοτήτων παραγωγής ενέργειας, τον εξορθολογισμό της χρήσης της ενέργειας, τις επενδύσεις σε προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης στον τομέα της ενέργειας και την προώθηση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας»³⁰. Η δεύτερη κρίση που ακολούθησε έκανε ακόμα πιο έντονη την ήδη υπάρχουσα αντίληψη πως η Ευρώπη έπρεπε να ανεξαρτητοποιηθεί και να αναπτύξει μια κοινή ενεργειακή πολιτική.

Στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το 1992, γίνεται για πρώτη φορά ρητή αναφορά σε μέτρα για τον τομέα της ενέργειας (πρώην άρθρο 3 ΣυνθΕΚ) και των διευρωπαϊκών δικτύων, συμπεριλαμβανομένων των δικτύων ενέργειας (πρώην άρθρο

²⁹ Μαραβέγιας, Ν. 2016, σελ. 406.

³⁰ [R/1472/74 (ENER 28)].

154 ΣυνθεΚ), χωρίς, όμως, ανάληψη πρωτοβουλιών και πρόβλεψη δράσεων σε κάποιο ενιαίο πλαίσιο ενεργειακής πολιτικής. Η αρχή της επικουρικότητας καθώς και οι έντονες πολιτικές ευαισθησίες μεταξύ των κρατών μελών σχετικά με την παραχώρηση ελέγχου σε θέματα ενεργειακού εφοδιασμού και επιλογής ενεργειακών πρώτων υλών έχουν εμποδίσει την ανάπτυξη μιας πραγματικά κοινής ενεργειακής πολιτικής³¹.

Πριν την Συνθήκη της Λισαβόνας, ο τρόπος κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Κοινότητας και των κρατών μελών χαρακτηριζόταν από ασάφεια και αοριστία. Αυτό αφορούσε και στον τομέα της ενέργειας. Τα όρια των κοινοτικών αρμοδιοτήτων προέκυπταν είτε από τις διατάξεις των Συνθηκών που ανέθεταν στην Κοινότητα συγκεκριμένες αρμοδιότητες, είτε από τους γενικούς στόχους που έθετε η Συνθήκη. Ωστόσο, οι στόχοι της Κοινότητας, λόγω της ευρύτητάς τους, δυσχέραιναν τη σαφή οριοθέτηση των κοινοτικών αρμοδιοτήτων σε σχέση με τις αρμοδιότητες των κρατών μελών³². Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΚ (νυν ΔΕΕ), οι κοινοτικές αρμοδιότητες ήταν δυνατόν να θεμελιώνονται και με αναφορά σε διατάξεις της Συνθήκης που έθεταν απλώς στόχους για την εν γένει δράση της Κοινότητας. Λόγω αυτής της ασάφειας, ανέκυπταν τα ζητήματα του ποιος ήταν αρμόδιος για την ανάληψη συγκεκριμένης δράσης στον τομέα της ενέργειας καθώς και ποιο όργανο νομιμοποιούταν να άρει τυχόν ερμηνευτική αμφισβήτηση σχετικά με την κατανομή αρμοδιοτήτων. Η σύγκυση, οι εσωτερικές τριβές και οι ατέρμονες διαβουλεύσεις μεταξύ οργάνων και επιτροπών απετέλεσαν επί μακρόν ανασταλτικό παράγοντα στην άρθρωση μιας συνεκτικής πολιτικής στον τομέα της ενέργειας³³.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας (2007), είναι αυτή που ανάγει την ενέργεια σε πρωτεύοντα τομέα της ευρωπαϊκής δραστηριότητας, μεταβιβάζοντας στην Ένωση μια ειδική και πιο σαφή αρμοδιότητα στον τομέα της ενεργειακής πολιτικής, με το άρθρο 4 ΣΛΕΕ να την ανακηρύσσει ως περιοχή συντρέχουσας αρμοδιότητας³⁴. Οι νέες διατάξεις συνιστούν μια ενδιαφέρουσα αλλαγή του θεσμικού πλαισίου αλλά και της προσέγγισης του κοινοτικού νομοθέτη ως προς το σημαντικό αυτό πεδίο εθνικής κυριαρχίας³⁵.

4.3 Στόχοι ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ

Με το άρθρο 194 ΣΛΕΕ η ενέργεια αναβαθμίζεται *expressis verbis* σε πολιτική της Ένωσης και καθίσταται τομέας συντρέχουσας με τα κράτη μέλη αρμοδιότητάς της, όπως το περιβάλλον, οι μεταφορές, η εσωτερική αγορά και τα διευρωπαϊκά δίκτυα³⁶. Η εισαγωγή στη ΣΛΕΕ ειδικού κεφαλαίου για την ενέργεια, αφενός έχει

³¹ Benson, D. and Jordan, A. 2008, σελ. 280, 285.

³² Weiler, J.H.H, 1991, σελ. 2403.

³³ Φαραντούρης, Ν. Ε. 2012, σελ. 7-8.

³⁴ Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2022 Διαθέσιμο: <
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/indexsearch?scope=ALL&query=%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7+%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%B1%CE%B2%CF%8C%CE%BD%CE%B1%CF%82&scope=CURRENT&ordering=RELEVANCE>>

³⁵ Φαραντούρης, Ν.Ε. 2012, σελ. 3.

³⁶ Vial, C. 2008, σελ. 215.

μεγάλη πολιτική σημασία, λόγω του ότι τονίζεται η προσήλωση της ΕΕ στην υλοποίηση μιας συνεκτικής πολιτικής, αφετέρου έχει σημαντικές νομικές προεκτάσεις, αφού θεσπίζεται για πρώτη φορά συγκεκριμένη και αυτοτελής νομική βάση για την ανάληψη δράσεων από την Ένωση στο πεδίο αυτό. Η πολιτική ενέργειας διαμορφώνεται σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο του άρθρου 194 ΣΛΕΕ, λαμβανομένης υπόψη της απαίτησης να προστατευθεί και να βελτιωθεί το περιβάλλον και να υλοποιηθεί αυτή με γνώμονα την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών³⁷.

Σύμφωνα με την Ενεργειακή Ένωση (2015), οι πέντε κύριοι στόχοι της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής είναι οι εξής: α) η διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας της Ευρώπης, ώστε με την ενθάρρυνση της συνεργασίας των χωρών της ΕΕ και τη μεταξύ τους αλληλεγγύη να διασφαλιστεί η ενεργειακή ασφάλεια, β) η διασφάλιση της λειτουργίας μιας πλήρως ολοκληρωμένης εσωτερικής αγοράς ενέργειας, ώστε να επιτευχθεί, μέσω κατάλληλων υποδομών και χωρίς τεχνικούς ή ρυθμιστικούς φραγμούς, η ελεύθερη ροή ενέργειας στην ΕΕ., γ) η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης, η μείωση της εξάρτησης από τις εισαγωγές ενέργειας, η μείωση των εκπομπών και η προώθηση της απασχόλησης και της ανάπτυξης, δ) η απαλλαγή της οικονομίας από τις ανθρακούχες εκπομπές και η μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών σύμφωνα με τη συμφωνία του Παρισιού και ε) η προώθηση της έρευνας σε τεχνολογίες χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών και καθαρές μορφές ενέργειας και η ιεράρχηση της έρευνας και της καινοτομίας για την προώθηση της ενεργειακής μετάβασης και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας³⁸.

Κινητήρια δύναμη της σημερινής πολιτικής ατζέντας αποτελεί η επίτευξη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για το κλίμα και την ενέργεια, η οποία εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 24 Οκτωβρίου 2014 και αναθεωρήθηκε το Δεκέμβριο του 2018. Η τελευταία φιλοδοξεί να επιτύχει έως το 2030 συγκεκριμένους στόχους, οι οποίοι αφορούν στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 40 % τουλάχιστον, σε σύγκριση με το 1990, στην αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην ενεργειακή κατανάλωση σε 32 %, στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κατά 32,5 %, καθώς και στη διασύνδεση του 15 % τουλάχιστον των συστημάτων ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ. Στις 14 Ιουλίου 2021, η Επιτροπή ενέκρινε δέσμη προτάσεων με τίτλο «Υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας», με στόχο τη μείωση των εκπομπών κατά τουλάχιστον 55 % έως το 2030, σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990, και την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας της ΕΕ έως το 2050, την επίτευξη δηλαδή μιας οικονομίας με μηδενικές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου³⁹. Για να καταστεί δυνατή αυτή η

³⁷ Φαραντούρης, Ν. Ε. 2012, σελ. 9.

³⁸Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021

<<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/68/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82>>

³⁹ Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021

<<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/68/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82>>

«πράσινη μετάβαση» είναι αναγκαία η εναρμόνιση των δράσεων βασικών τομέων συμπεριλαμβανομένου και αυτού της ενέργειας.

4.3.1 Λειτουργία της Εσωτερικής Αγοράς Ενέργειας

Η υλοποίηση μιας διασυνδεδεμένης και ολοκληρωμένης Εσωτερικής Αγοράς Ενέργειας θεωρείται από την ΕΕ απαραίτητη για την αύξηση της ενεργειακής ασφάλειάς της⁴⁰. Αυτήν επιδιώκει να την επιτύχει κυρίως μέσω της αύξησης του ανταγωνισμού, της χωρίς διακρίσεις πρόσβασης στα δίκτυα, της μείωσης των τιμών καθώς και της παροχής μηχανισμών για τον περιορισμό των εκάστοτε διαταραχών του ενεργειακού εφοδιασμού. Μια πλήρως ολοκληρωμένη και εύρυθμα λειτουργούσα εσωτερική αγορά ενέργειας διασφαλίζει προσιτές τιμές ενέργειας, εξασφαλίζει τον ενεργειακό εφοδιασμό, ενθαρρύνει και διευκολύνει τις επενδύσεις στην πράσινη ενέργεια και δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε η μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα να επιτευχθεί διά της λιγότερο δαπανηρής οδού.

Για δεκαετίες ολόκληρες, μια ενωμένη ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας υπήρχε μόνο στη θεωρία, με τα έθνη να αντιμετωπίζουν τα θέματα ενέργειας ως ζητήματα καίριας στρατηγικής σημασίας για τις εθνικές οικονομίες τους, επιδιώκοντας να ασκούν αυστηρό έλεγχο, ενώ το υψηλό κόστος της ενεργειακής υποδομής εμπόδιζε τις εθνικές ενεργειακές αγορές να ανεξαρτητοποιηθούν από τις αντίστοιχες εθνικές κυβερνήσεις. Τα τελευταία χρόνια, υπό την πίεση της ενεργειακής ανασφάλειας, επιδιώχθηκε πιο συστηματικά ο συγκερασμός των εθνικών αγορών ενέργειας σε μια ενιαία, εσωτερική αγορά ενέργειας, ως ένας από τους βασικούς στόχους της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ. Τόσο η ίδια η Ένωση, όσο και οι εταίροι μεμονωμένα, ευελπιστούν σε μια ολοκληρωμένη εσωτερική ενεργειακή αγορά που θα μπορούσε να γίνει το «κλειδί» για την ασφάλεια του ευρωπαϊκού ενεργειακού εφοδιασμού⁴¹.

Για την επίτευξη του προαναφερθέντος στόχου, είναι αναγκαία η εναρμόνιση του εσωτερικού θεσμικού πλαισίου για την αγορά ενέργειας μέσω της ενσωμάτωσης των σχετικών οδηγιών και κανονισμών. Ειδικότερα, η Κοινότητα και στη συνέχεια η Ένωση θέσπισαν νομοθεσία για την λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, σε πέντε διαφορετικούς χρόνους, με πέντε διαδοχικές «νομοθετικές δέσμες». Συγκεκριμένα: Στη δεκαετία του 1990 θεσπίστηκαν νόμοι για το τέλος των μονοπωλίων στους τομείς του ηλεκτρισμού και του φυσικού αερίου. Ωστόσο, το νομοθετικό πλαίσιο που καθιερώθηκε από την πρώτη δέσμη οδηγιών για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο δεν αποδείχθηκε τόσο ευεργετικό όσο προσδοκούνταν. Η δεύτερη νομοθετική δέσμη, με στόχο την περαιτέρω ενίσχυση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, περιελάμβανε την Οδηγία 2003/54/EK σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, τον Κανονισμό (ΕΚ) 1228/2003 που

[%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82>](#)

⁴⁰ Αλιγιζάκη, Α. 2018, σελ. 37.

⁴¹ Αλιγιζάκη, Α. 2018, σελ. 38-39.

αφορούσε στους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας, την Οδηγία 2003/55/EK για τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου, τον Κανονισμό (ΕΚ) 1775/2005 περί όρων πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου και τέλος την Απόφαση 2003/796/EK της Επιτροπής σχετικά με τη σύσταση ευρωπαϊκής ομάδας ρυθμιστικών αρχών για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο. Τον Αύγουστο του 2009, δημοσιεύθηκε νέα νομοθετική δέσμη καθώς ούτε η δεύτερη απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Αυτή στόχευε στην επιτάχυνση της ελευθέρωσης των ευρωπαϊκών αγορών φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας και στην ενίσχυση της ανεξαρτησίας και των αρμοδιοτήτων των εθνικών ρυθμιστικών αρχών. Η τρίτη νομοθετική δέσμη περιελάμβανε τον Κανονισμό (ΕΚ) 713/2009, για την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας, τον Κανονισμό (ΕΚ) 714/2009, που αφορούσε στους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας, τον Κανονισμό (ΕΚ) 715/2009 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου, την Οδηγία 2009/72/EK για τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και τέλος, την Οδηγία 2009/73/EK σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου. Η τέταρτη δέσμη (2015-2020), με τίτλο «Καθαρή ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους», εστίασε κυρίως στον σχεδιασμό της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, εισάγοντας νέους κανόνες ηλεκτρικής ενέργειας για την αποθήκευση ενέργειας, καθώς και κίνητρα για τους καταναλωτές, με στόχο τη συμβολή στην καλύτερη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας και την αντιμετώπιση του ζητήματος του Brexit. Τέλος, στις 14 Ιουλίου του 2021, δημοσιεύθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η πέμπτη δέσμη με τίτλο «Υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας», στόχος της οποίας είναι η ευθυγράμμιση των ενεργειακών στόχων με τη νέα ευρωπαϊκή φιλοδοξία για το κλίμα, δηλαδή την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050. Η συζήτηση για τις ενεργειακές πτυχές της πέμπτης δέσμης βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη⁴².

4.3.2 Διασφάλιση Ενεργειακού Εφοδιασμού

Ένας από τους βασικούς στόχους της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής είναι η διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης. Λαμβάνοντας υπόψη την καθοριστική σημασία του αερίου και του πετρελαίου για την ασφάλεια του εφοδιασμού στην ΕΕ, η τελευταία έλαβε μια σειρά μέτρων με σκοπό τη δημιουργία μηχανισμών για τη σωστή εκτίμηση των κινδύνων που ελλοχεύουν και την ανάπτυξη κατάλληλων προληπτικών σχεδίων δράσης και έκτακτης ανάγκης. Η ουσία αυτής της πολιτικής βρίσκεται στην πρόταση Κανονισμού αναφορικά με τα μέτρα κατοχύρωσης της ασφάλειας εφοδιασμού με αέριο και την κατάργηση της Οδηγίας 2004/67/EK και συνίστανται στην υιοθέτηση ενός νέου μηχανισμού αντιμετώπισης κρίσεων, στην ενδυνάμωση των διευρωπαϊκών υποδομών ενέργειας, στη διαφοροποίηση των πηγών και οδεύσεων εισαγωγής και στη συγκρότηση μιας συλλογικής εξωτερικής

⁴² Διαθέσιμο: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.1.9.pdf

ενεργειακής πολιτικής⁴³. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, το προτεινόμενο Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης στηρίζει τις χώρες υψηλής έντασης άνθρακα και ανθρακούχων εκπομπών στη μετάβασή τους σε πηγές ενέργειας χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών⁴⁴.

4.3.3 Προστασία του περιβάλλοντος

Όπως προαναφέρθηκε, η πολιτική περιβάλλοντος αποτελεί και αυτή τομέα συντρέχουσας αρμοδιότητας της ΕΕ και των κρατών μελών⁴⁵. Η πολιτική περιβάλλοντος τέμνεται με αυτήν της ενέργειας στο άρθρο 194 ΣΛΕΕ, το οποίο ανάγει την απαίτηση για προστασία του περιβάλλοντος σε βασική συνιστώσα της ενεργειακής πολιτικής της Ένωσης, με στόχους την προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας και την εξοικονόμηση ενέργειας. Οι στόχοι αυτοί απορρέουν από την επιταγή του άρθρου 11, σύμφωνα με το οποίο η προσθήκη της διάστασης της προστασίας του περιβάλλοντος στις πολιτικές και δράσεις της ΕΕ είναι απαραίτητη για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης. Η διάδραση ενέργειας και περιβάλλοντος αντανακλάται σε διάφορα κείμενα και πράξεις παράγωγου δικαίου και πλέον αποκρυσταλλώνεται σε διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου.

Ειδικότερα, το Δεκέμβριο του 2008 προτάθηκε δέσμη μέτρων από την Επιτροπή για την κλιματική αλλαγή, η οποία (δέσμη μέτρων) εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και αφορούσε στη μείωση των αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου τουλάχιστον κατά 20% μέχρι το 2020 και στην αύξηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο 20% της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας της ΕΕ μέχρι το 2020. Ακόμη, σχετιζόταν με την μείωση της κατανάλωσης ενέργειας κατά 20% σε σχέση με τα προβλεπόμενα μέχρι το 2020 επίπεδα κατανάλωσης, χάρη στη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας, με την επίτευξη υποχρεωτικού στόχου 10% κατ' ελάχιστο σε βιοκαύσιμα νέας γενιάς για τις μεταφορές και με την λειτουργία μιας πραγματικά ανταγωνιστικής αγοράς ενέργειας. Οι στόχοι του άρθρου 194 ΣΛΕΕ αλληλεπιδρούν και προϋποθέτουν ο ένας τον άλλον, αφού για να επιτευχθεί η αειφόρος ενέργεια πρέπει να υλοποιηθεί και να λειτουργήσει μια ενιαία εσωτερική αγορά ενέργειας και το αντίστροφο.

Η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και η προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αποτελούν επίσης μέρος της γενικής απαίτησης για την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος και συγκαταλέγεται ρητώς στους στόχους της ενεργειακής πολιτικής μαζί με την ενεργειακή αποδοτικότητα και την εξοικονόμηση ενέργειας⁴⁶. Αναφορικά με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, το έτος 2021 προτάθηκε

⁴³ Μαραβέγιας, Ν. 2016, σελ. 413.

⁴⁴ Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021
<<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/68/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82>>

⁴⁵ Benson, D. and Jordan, A.J. 2010, σελ. 121.

⁴⁶ Μαραβέγιας, Ν. 2016, σελ. 413-414.

μια νέα Οδηγία 2021/0557, η οποία στοχεύει στην αύξηση του συνολικού στόχου για την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές σε 40 % έως το 2030, ενώ σε σχέση με την ενεργειακή απόδοση, η Οδηγία 2012/27/ΕΕ, για την τελευταία, υποβλήθηκε σε αναθεώρηση, επίσης το 2021, και αποσκοπεί στην αύξηση του στόχου ενεργειακής απόδοσης για το 2030 όσον αφορά στην κατανάλωση πρωτογενούς και τελικής ενέργειας, σε 39 % και 36 % αντίστοιχα, με βάση τις επικαιροποιημένες βασικές προβλέψεις του 2020, καθώς και στον καθορισμό των ετήσιων υποχρεώσεων εξοικονόμησης ενέργειας των κρατών μελών στο 1,5 % της τελικής κατανάλωσης ενέργειας κατά την περίοδο 2024-2030⁴⁷.

4.3.4 Διασύνδεση ενεργειακών δικτύων

Ένας ακόμα σημαντικός στόχος της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ είναι η διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων, τομέας που συνδέεται με τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας κατ' εφαρμογή της Οδηγίας 2003/54/ΕΚ, που αναφέρεται στους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και της Οδηγίας 2003/55/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου. Οι προτεραιότητες της ΕΕ στον συγκεκριμένο τομέα συνοψίζονται στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Στοκχόλμης, της 23^{ης} και 24^{ης} Μαρτίου 2001, σχετικά με την ανάπτυξη των αναγκαίων υποδομών για τη λειτουργία της αγοράς ενέργειας. Στο νέο πλαίσιο της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης, η προώθηση της διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων τέμνεται με άλλους στόχους της ενεργειακής πολιτικής, όπως ο στόχος της διασφάλισης λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, του ενεργειακού εφοδιασμού, της ενεργειακής αποδοτικότητας, της εξοικονόμησης ενέργειας και της προώθησης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Γίνεται αντιληπτό, πως για μπορέσει αυτή η πολιτική να είναι λειτουργική είναι απαραίτητο όλοι οι εμπλεκόμενοι τομείς να βρίσκονται σε συνεργασία. Δηλαδή, για την κατασκευή και τη συντήρηση των υποδομών ενέργειας ή την αύξηση του ποσοστού των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη συνολική ενεργειακή κατανάλωση της Ένωσης θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ο στόχος της αποτελεσματικής λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς ενέργειας με βάση τις αρχές της ελεύθερης κυκλοφορίας και τους κανόνες περί ανταγωνισμού. Όπως και αντίστροφα, η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς δεν θα πρέπει να υπονομεύει την ανάπτυξη των δικτύων. Η ρυθμιστική ή χρηματοδοτική έγκριση σχεδίων των τελευταίων (πχ αγωγών φυσικού αερίου) θα πρέπει, ομοίως, να ενσωματώνει την αρχή της διασύνδεσης. Η προώθηση της διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων αντανάκλα την αυξανόμενη σπουδαιότητα των διευρωπαϊκών δικτύων για τη διαφοροποίηση και τη διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης, με την ενσωμάτωση των

⁴⁷ Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021

<<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/68/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7-%CE%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82>>

ενεργειακών δικτύων όλων των κρατών μελών, αλλά και των υποψήφιων χωρών, καθώς και την εξασφάλιση της συντονισμένης λειτουργίας των δικτύων ενέργειας στην Ένωση και στις γειτονικές χώρες⁴⁸.

4.4 Προκλήσεις στην ενεργειακή πολιτική της ΕΕ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίζει ένα ευρύ φάσμα προκλήσεων στον τομέα της ενέργειας. Αυτό περιλαμβάνει ζητήματα όπως οι υψηλές και ασταθείς τιμές της ενέργειας, η διογκούμενη παγκόσμια ενεργειακή ζήτηση, οι κίνδυνοι ασφάλειας για τις χώρες παραγωγής και διαμετακόμισης καθώς και η βραδεία πρόοδος στον τομέα της ενεργειακής απόδοσης, με την ολοένα και μεγαλύτερη εξάρτηση από τις εισαγωγές ενεργειακών πόρων και τις αυξανόμενες απειλές της κλιματικής αλλαγής να συνιστούν από τις σημαντικότερες απειλές και να χρήζουν εκτεταμένης ανάλυσης. Οι στόχοι και τα μέτρα που αναφέρθηκαν ανωτέρω αποσκοπούν, ακριβώς, στην αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων και στην επίτευξη μιας ολοκληρωμένης αγοράς ενέργειας, ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού και βιωσιμότητας του τομέα της ενέργειας⁴⁹.

4.4.1 Η εξάρτηση της ΕΕ από εισαγωγές ενέργειας

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται σε πολύ ευάλωτη θέση λόγω της μεγάλης εξάρτησής της από εισαγωγές ενέργειας. Η ενεργειακή ασφάλεια είναι στενά συνδεδεμένη με την γεωπολιτική θέση μιας χώρας. Γι αυτό το λόγο, χώρες πλούσιες σε κοιτάσματα υδρογονανθράκων, όπως η Ρωσία και οι χώρες της Μέσης Ανατολής, είναι ενεργειακά ανεξάρτητες. Αναφορικά με τις χώρες – εισαγωγείς, όπως οι χώρες της Ένωσης, η ενεργειακή τους ασφάλεια εξαρτάται από την απόστασή τους από τις χώρες παραγωγούς – εξαγωγείς, τον αριθμό των διαφορετικών παραγωγών με τους οποίους συνδέονται, τις μεταξύ τους σχέσεις και την πολιτική σταθερότητα τόσο του κράτους εισαγωγής όσο και του κράτους εξαγωγής⁵⁰. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι κατά 53% ενεργειακά εξαρτώμενη από το έξω κόσμο, με το μείγμα πρωτογενούς ενέργειας να προέρχεται στο μεγαλύτερο ποσοστό από τέσσερις παρόχους: τη Ρωσία, τη Νορβηγία, την Αλγερία και τη Λιβύη⁵¹. Η σχέση της Ένωσης με την Ρωσία αποκτά διαφορετική βαρύτητα, όχι μόνο επειδή αυτή καλύπτει ως πάροχος το ένα τέταρτο των αναγκών της ΕΕ σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο, αλλά και λόγω της ιδιότητάς της ως μεγάλης δύναμης που επιδιώκει πλήθος στόχων εξωτερικής πολιτικής, καθώς και τη σημασία της για το ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πολιτικό γίνεσθαι⁵².

Μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ρωσίας υπάρχει μια συμφωνία εταιρικής σχέσης, η οποία υπεγράφη το 1994 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου του 1997.

⁴⁸ Μαραβέγιας, Ν. 2016, σελ. 415-416.

⁴⁹ Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021

⁵⁰ Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. 2020, σελ. 216.

⁵¹ Leal-Arcas, R., Grasso, C. and Rios, J.A. 2015, pp. 112.

⁵² Προέδρου, Φ. 2010, Available in: https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2010/04/ELIAMEP-Thesis-2-2010_Filippos-Proedrou2-1.pdf

Αυτή ρυθμίζει τους πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς δεσμούς μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας και αποτελεί τη νομική βάση για τις διμερείς εμπορικές σχέσεις της πρώτης με τη δεύτερη. Σχεδόν μια δεκαετία μετά, το 2008, μία νέα συμφωνία βρίσκεται υπό διαπραγμάτευση, η οποία θα επικεντρωθεί στη βελτίωση του ρυθμιστικού περιβάλλοντος, με την οικοδόμηση όλων των κανόνων του ΠΟΕ για την ενίσχυση των διμερών εμπορικών σχέσεων. Ωστόσο, το 2010, οι διαπραγματεύσεις διακόπηκαν καθώς δεν μπορούσε να σημειωθεί πρόοδος, ούτε στο εμπόριο ούτε στις επενδύσεις⁵³.

Η ΕΕ και η Ρωσία αντιμετωπίζουν διαχρονικά διμερείς εντάσεις, στις οποίες κρίσιμο ζήτημα αποτελεί η ενεργειακή ασφάλεια. Πιο συγκεκριμένα, η ΕΕ εξαρτάται στο μεγαλύτερο βαθμό, από μία μόνο πηγή φυσικού αερίου, τη Ρωσία και από μια, κατά κύριο λόγο, διαδρομή διέλευσης, αυτή μέσω Ουκρανίας. Μέχρι την ολοκλήρωση του πρώτου τμήματος του North Stream, το 2011, το 80% του φυσικού αερίου διερχόταν στην ΕΕ από τη Ρωσία μέσω της Ουκρανίας. Το 2006, έπειτα από 30 χρόνια σταθερότητας στη ροή του ρωσικού φυσικού αερίου από τη ΕΣΣΔ προς την ΕΕ, η τότε ρήξη μεταξύ της Ουκρανίας και της Ρωσίας οδήγησε σε μια διαταραχή του εφοδιασμού με φυσικό αέριο και σε έλλειμμα των προμηθειών στην Ουγγαρία, την Αυστρία, τη Σλοβακία, τη Ρουμανία, τη Γαλλία και την Πολωνία⁵⁴.

Επειδή, ακριβώς, δεν υπάρχει εναλλακτική λύση που θα μπορούσε να αντικαταστήσει πλήρως τις ρωσικές εισαγωγές ενέργειας, η ΕΕ θα πρέπει, αρχικά, να επιδιώξει ενεργά να διαφοροποιήσει τις πηγές ενεργειακού εφοδιασμού της δημιουργώντας επαφές με εναλλακτικές αγορές, όπως το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Τουρκμενιστάν, τη Σαουδική Αραβία, το Κατάρ, το Ιράν, το Ιράκ ή τη Νιγηρία. Ταυτόχρονα, η Ένωση θα μπορούσε να επενδύσει σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ή ακόμη στην εξερεύνηση σχιστολιθικού φυσικού αερίου, εάν μια τέτοια στρατηγική αποδειχθεί οικονομικά και περιβαλλοντικά βιώσιμη⁵⁵.

Η ενεργειακή Συμμαχία μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας δεν υπήρξε καθόλου ειδυλλιακή. Δεδομένης, ωστόσο, της προαναφερθείσας κατάστασης εξάρτησης και του γεγονότος ότι οποιαδήποτε εναλλακτική λύση δύσκολα θα μπορέσει να αντικαταστήσει τις ρωσικές εισαγωγές ενέργειας βραχυπρόθεσμα, η Ένωση θα πρέπει να προσπαθήσει να διατηρήσει όσο το δυνατόν ομαλές σχέσεις με τη Ρωσία, κάτι που με τα σημερινά δεδομένα δεν καθίσταται εφικτό.

4.4.2 Η κλιματική αλλαγή

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί σήμερα, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, βάσιμη και μεγάλου μεγέθους απειλή για τον πλανήτη μας. Η κρατούσα άποψη είναι πως αυτή οφείλεται πρωτίστως στα ορυκτά καύσιμα, ήτοι στην εξόρυξη και χρήση άνθρακα, λιγνίτη, πετρελαίου και φυσικού αερίου για την παραγωγή ενέργειας ,

⁵³ Leal-Arcas, R., Grasso, C. and Rios, J.A. 2015, pp. 113-114.

⁵⁴ Αλιγιζάκη, Α. 2018, σελ. 38.

⁵⁵ Leal-Arcas, R., Grasso, C. and Rios, J.A. 2015, pp. 115-117.

διαδικασίες από τις οποίες εκλύεται διοξείδιο του άνθρακα, που επιτείνει το φαινόμενο του θερμοκηπίου και αυξάνει τη μέση θερμοκρασία του πλανήτη. Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει, προς το παρόν, το μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη, τις περισσότερες περιβαλλοντικές παραμέτρους και πολυάριθμους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Λειτουργεί αθροιστικά και πολλαπλασιαστικά, εντείνεται συν τω χρόνο και κάθε παθογένεια προκαλεί πολυάριθμες άλλες. Επιδρά στη γεωργία, την υγεία, την οικονομία, τις μεταφορές, τη δημόσια τάξη και ασφάλεια⁵⁶.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδεικνύει ηγετική στάση και δίνει το παράδειγμα όσον αφορά στη δράση για το κλίμα, μέσα από τις δεσμεύσεις που αναλαμβάνει στο εσωτερικό της. Κομβική στιγμή για την εξέλιξη της ευρωπαϊκής πολιτικής για την κλιματική αλλαγή αποτέλεσε η τρίτη διάσκεψη των συμβαλλόμενων μερών (COP) στο Κιότο της Ιαπωνίας, το Δεκέμβριο του 1997, και τελικά η υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, το οποίο εξειδίκευε τις χαλαρές υποχρεώσεις της Σύμβασης – Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή, θέτοντας δεσμευτικούς ποσοτικούς στόχους για τα αναπτυγμένα κράτη, καθώς και τα μέσα για τη μείωση των εκπομπών των έξι αερίων του θερμοκηπίου. Η ΕΕ έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην διασφάλιση της επιβίωσης του Πρωτοκόλλου, μετά την άρνηση των ΗΠΑ να το επικυρώσουν το 2001, και στην επικύρωση του από τη Ρωσία, το Φεβρουάριο του 2001⁵⁷. Με την θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, το Δεκέμβριο του 2009, η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής αναδεικνύεται σε πρωταρχικό στόχο της ΕΕ. Για πρώτη φορά εισάγεται στην Συνθήκη ένα νέο κεφάλαιο (XXI) αφιερωμένο στην ενέργεια, στο οποίο καθορίζονται οι στόχοι της πολιτικής της ΕΕ στο συγκεκριμένο τομέα, όπως αυτοί αναλύθηκαν παραπάνω. Με αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται η πολιτική δέσμευση της Ένωσης για την αντιμετώπιση δύο μείζονος σημασίας προβλημάτων – της κλιματικής αλλαγής και της ενεργειακής επάρκειας – καθώς και η βούληση της να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στον συγκεκριμένο τομέα σε διεθνές επίπεδο, πράγμα που έχει επιτευχθεί⁵⁸.

Η ΕΕ έχει θεσπίσει φιλόδοξη νομοθεσία σε πολλούς τομείς πολιτικής, συμπεριλαμβανομένου και αυτού της ενέργειας, με σκοπό να υλοποιήσει τις διεθνείς της δεσμεύσεις ως προς την κλιματική αλλαγή, δηλαδή να επιτύχει έως το 2050 κλιματική ουδετερότητα. Αυτό προϋποθέτει τη σημαντική μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και τη συνεργασία όλων των χωρών της ΕΕ για την υλοποίηση αυτού του σκοπού⁵⁹. Η Ένωση καλείται να δημιουργήσει τις συνθήκες για την επίτευξη μιας ισορροπίας ανάμεσα στην κάλυψη των ενεργειακών αναγκών και στην μείωση των ρύπων που απορρέουν από τα ορυκτά καύσιμα, επιτυγχάνοντας την ομαλή μετάβαση σε μια ασφαλή και ανταγωνιστική ενέργεια χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών.

⁵⁶ Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. 2020, σελ. 269.

⁵⁷ Μαραβέγιας, Ν. και Σακελλαρόπουλος, Θ. 2018, σελ. 255.

⁵⁸ Μαραβέγιας, Ν. και Σακελλαρόπουλος, Θ. 2018, σελ. 257-258.

⁵⁹ European Council, 2022. Διαθέσιμο: < <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/climate-change/#:~:text=At%20least%2055%25%20fewer%20greenhouse,substantially%20reduce%20greenhouse%20gas%20emissions.> >

5. Οι συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία για την ενεργειακή πολιτική της Ένωσης

5.1 Εισαγωγή

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, στις 24 Φεβρουαρίου 2022, αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή για την ειρήνη και την ασφάλεια στην Ευρώπη από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και μετά, με ολόκληρο τον Πλανήτη να παρακολουθεί με κομμένη την ανάσα τις εξελίξεις και να αναμένει τις επόμενες κινήσεις των αρχηγών των δύο πλευρών. Η σημερινή κατάσταση κρίσης στις σχέσεις Ρωσίας – Ουκρανίας δεν ξέσπασε ξαφνικά, αλλά είναι αποτέλεσμα πολλαπλών προστριβών και συγκρούσεων που επισυνέβησαν στο παρελθόν. Στην ουσία, αποτελεί το δεύτερο μέρος του εμπόλεμου επεισοδίου που ξεκίνησε το 2014, οπότε και έλαβε χώρα η παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και η αυτονομση ενός τμήματος της Ανατολικής Ουκρανίας. Από το 2014 μέχρι τον Φεβρουάριο του 2022, τα δύο κράτη βρίσκονταν σε κατάσταση «ένοπλης ειρήνης». Ήδη, οι συνέπειες της εν εξελίξει σύγκρουσης των δύο κρατών είναι πολυεπίπεδες και δυσμενέστερες, για ολόκληρη την Ευρώπη, με λίαν πιθανολογούμενο τον κίνδυνο αυτές να γίνουν έτι καταστροφικότερες από την περαιτέρω συνέχιση του πολέμου.

Το βέβαιο είναι ότι η Ευρώπη, βιώνοντας τον «εφιάλτη» ενός πολέμου που διεξάγεται στο εσωτερικό της και σημαίνει το τέλος των ψευδαισθήσεων ασφάλειας, αυτάρκειας και ισχύος, ήτοι, ενός πολέμου, μετά το τέλος του οποίου τόσο ή ίδια όσο και ο κόσμος ολόκληρος δεν θα είναι ποτέ ξανά ο ίδιος, καλείται να «ενηλικιωθεί» και να αποκτήσει αφενός στρατηγική αυτονομία, αφετέρου την ικανότητα αυτοδύναμης διαχείρισης των κρίσεων και επίλυσης των θεμάτων της, με ομοψυχία και συνένωση των δυνάμεων των επιμέρους κρατών της. Γι αυτό το λόγο η παρούσα συγκυρία αποτελεί μια μοναδική πρόκληση, αλλά και μια «ευκαιρία» για την Ευρώπη.

5.2 Η επίδραση του πολέμου στην Ουκρανία στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης: συνέπειες – αντιμετώπιση

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έχει διαταράξει περαιτέρω μια προϋπάρχουσα ασταθή πραγματικότητα, η αφετηρία της οποίας τοποθετείται στο έτος 2021, όταν οι τιμές της ενέργειας άρχισαν να αυξάνονται λόγω της ζήτησης ενέργειας που υπερέβαινε την προσφορά⁶⁰. Ήδη, η τιμή των καυσίμων έχει αυξηθεί περαιτέρω ως συνέπεια της τωρινής συγκυρίας. Η τελευταία έχει, επίσης, προκαλέσει ανησυχίες σχετικά με την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού στην ΕΕ, ενώ η απόφαση της

⁶⁰ Butler, N. 2022.

Ρωσίας να αναστείλει τις παραδόσεις φυσικού αερίου σε πολλά κράτη μέλη της ΕΕ επηρεάζει ακόμα περισσότερο την κατάσταση⁶¹.

Η Ευρώπη βιώνει μια άνευ προηγουμένου ενεργειακή κρίση που για να μετριαστεί απαιτείται η συνεργασία και η συντονισμένη δράση των χωρών της ΕΕ ώστε να αντιμετωπίσουν τις αυξανόμενες τιμές και τις ανισοροπίες της αγοράς. Ακόμη, στο υφιστάμενο πλαίσιο υψηλής αβεβαιότητας, αναφορικά με τον ενεργειακό εφοδιασμό και τις διακοπές παράδοσης από τη Ρωσία, είναι απαραίτητη η αλληλεγγύη μεταξύ των χωρών της ΕΕ προκειμένου καμία χώρα να μην θέσει τα στενά της οικονομικά συμφέροντα πάνω από την ανάγκη εξεύρεσης κοινής και αποδεκτής λύσης. Και τούτο, διότι τόσο το μέγεθος όσο και η διάρκεια της κρίσης προοιωνίζεται μεγάλο. Οι κύριοι στόχοι της ΕΕ για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης συνοψίζονται στην εξασφάλιση προσιτής και ανταγωνιστικής ενέργειας για τους καταναλωτές της Ένωσης, στην αύξηση της ενεργειακής ασφάλειας και ετοιμότητας σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης και στην ενίσχυση της ενεργειακής ανθεκτικότητας και της αυτονομίας των χωρών της ΕΕ. Εξάλλου, οι χώρες της ΕΕ πρέπει, όπως αναφέρθηκε, να συνεργαστούν, για την επίτευξη της ενεργειακής ανεξαρτησίας της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο, τη μείωση του ενεργειακού κόστους των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, την εξασφάλιση παροχής αερίου από άλλες πηγές και τέλος την επιτάχυνση της πράσινης μετάβασης⁶².

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντέδρασε στη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, με κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας, βοήθεια υπέρ της Ουκρανίας και με μέτρα στήριξης της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής. Ειδικότερα, στις 24 Φεβρουαρίου, οπότε ξέσπασε ο πόλεμος, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έσπευσε να καταδικάσει με τον πιο έντονο τρόπο την στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας εναντίον της Ουκρανίας, τονίζοντας τον παράνομο χαρακτήρα των ενεργειών της πρώτης και την κατάφωρη παραβίαση του διεθνούς δικαίου και των αρχών του Χάρτη του ΟΗΕ, δράσεις που υπονομεύουν την ευρωπαϊκή και παγκόσμια ασφάλεια και σταθερότητα. Ακόμη, εξέφρασε τη λύπη του για την τραγική απώλεια ζωών και τον ανθρώπινο πόνο που προκλήθηκαν από την ρωσική επιθετικότητα αλλά και την υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου – πολιτική, οικονομική, ανθρωπιστική, υλικοτεχνική, στρατιωτική – προς την Ουκρανία. Τέλος, κάλεσε την Επιτροπή να προτείνει μέτρα έκτακτης ανάγκης για όλα τα ζητήματα, συμπεριλαμβανομένου της ενέργειας.

Τον Μάρτιο του 2022, σε μια άτυπη συνάντηση αρχηγών κρατών, οι ηγέτες των 27 κρατών της ΕΕ συζήτησαν πως μπορεί να διασφαλιστεί η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, υπό το πρίσμα της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία και του στόχου για την κλιματική ουδετερότητα έως το 2050. Κατά τη συνάντηση αυτή οι ηγέτες ενέκριναν τη Διακήρυξη των Βερσαλλιών και συμφώνησαν τη σταδιακή

⁶¹European Council, 2022. Διαθέσιμο: < <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/impact-of-russia-s-invasion-of-ukraine-on-the-markets-eu-response/> >

⁶² European Council, 2022. Διαθέσιμο: < <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/energy-prices-and-security-of-supply/> >

κατάργηση της εξάρτησης της ΕΕ από τη Ρωσία, ως προμηθευτή της φυσικού αερίου, πετρελαίου και άνθρακα, επιταχύνοντας την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και του υδρογόνου και μειώνοντας τη συνολική εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα. Επιπρόσθετα, με τη διαφοροποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού και των διαδρομών, συμπεριλαμβανομένου του υγροποιημένου αερίου, τη βελτίωση των διασυνδέσεων μεταξύ των ενεργειακών δικτύων και την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης η ΕΕ έχει την δυνατότητα να μειώσει την εξάρτησή της από τα ρωσικά καύσιμα, γεγονός που θα ενισχύσει την ενεργειακή της ανθεκτικότητα και αυτονομία, ενώ θα αποτελέσει ευκαιρία επιτάχυνσης της στροφής προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας⁶³.

Στη συνέχεια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε το Μάιο του 2022 το σχέδιο REPowerEU, ήτοι ένα σχέδιο εφαρμογής της ως άνω συμφωνίας – απόφασης των ηγετών για τη μείωση των ρωσικών εισαγωγών. Το σχέδιο αυτό προβλέπει μια σειρά μέτρων – βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων – για τη γρήγορη μείωση της εξάρτησης από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα και την ταχεία προώθηση της πράσινης μετάβασης βασισμένο στην εξοικονόμηση ενέργειας, τη διαφοροποίηση των ενεργειακών αποθεμάτων της ΕΕ, την παραγωγή καθαρής ενέργειας με την επιτάχυνση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη λήψη μέτρων έκτακτης ανάγκης σε περίπτωση αιφνίδιας διακοπής της ρωσικής προμήθειας φυσικού αερίου⁶⁴. Η λήψη και υλοποίηση των περισσότερων από τα προτεινόμενα μέτρα είτε θα έχει χαρακτήρα εθνικό είτε θα προϋποθέτει συντονισμό και συνεργασία μεταξύ των χωρών της Ένωσης.

Συγκεκριμένα, οι απλές ενέργειες εξοικονόμησης ενέργειας θα μπορούσαν να μειώσουν αμέσως τη ζήτηση για φυσικό αέριο και πετρέλαιο. Αλλά, για να συμβεί αυτό, πρέπει να αναληφθεί δράση σε εθνικό επίπεδο. Οι κυβερνήσεις πρέπει να προωθήσουν ενεργά εκστρατείες ευαισθητοποίησης των πολιτών – καταναλωτών ενέργειας, να εκπονήσουν ελκυστικά οικονομικά προγράμματα ώστε να ωθήσουν τα νοικοκυριά στην εξοικονόμηση ενέργειας και να εισάγουν κανονισμούς που θα επιβάλλουν εξοικονόμηση ενέργειας σε δημόσια κτίρια. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ενώσεως, οι κανόνες για την ενεργειακή απόδοση, αρχής γενομένης από τα κτίρια και τις μεταφορές, μπορούν να ενισχυθούν. Το σχέδιο προωθεί νέες προτάσεις που εκτείνονται από την ενίσχυση των ενεργειακών απαιτήσεων για νέα κτίρια έως την εισαγωγή μιας σειράς κανονιστικών μέτρων για την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης των μεταφορών. Από τον Σεπτέμβριο του 2021, χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ισπανία έχουν δαπανήσει από 20 έως 30 δισεκατομμύρια ευρώ για να μειώσουν τεχνητά τους λογαριασμούς φυσικού αερίου και ηλεκτρικού ρεύματος, καθώς και τις τιμές του φυσικού αερίου και του ντίζελ. Ένας παράγοντας που θα καθορίσει την επιτυχία της REPowerEU είναι το κατά πόσο οι κυβερνήσεις θα «περάσουν» από τις καθολικές ενεργειακές επιδοτήσεις σε στοχευμένα μέτρα για

⁶³ European Council, 2022. Διαθέσιμο: < <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2022/03/24-25/> >

⁶⁴ European Commission, 2022. Διαθέσιμο: < https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#clean-industry >

τα φτωχά νοικοκυριά και τις ευάλωτες μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις βρίσκοντας το θάρρος να ζητήσουν από όλους τους άλλους τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας. Αναφορικά με τον τομέα του διαφοροποιημένου ενεργειακού εφοδιασμού η REPowerEU απευθύνεται σε αυτόν κυρίως μέσω της πλατφόρμας αγοράς ενέργειας της ΕΕ, μιας υπό ανάπτυξη πρωτοβουλίας, από τον Μάρτιο, η οποία σκοπεύει να συγκεντρώσει τη ζήτηση για τη μεγιστοποίηση της διαπραγματευτικής μόχλευσης της Ευρώπης και να προσελκύσει αξιόπιστες προμήθειες από τις παγκόσμιες αγορές σε σταθερές τιμές. Προς το παρόν, τα περιγράμματα αυτής της πρωτοβουλίας παραμένουν ασαφή. Αρχικά, προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως κοινό σύστημα αγορών, παρόμοιο με αυτό που έγινε για τα εμβόλια COVID-19. Στη συνέχεια – μετά από συζήτηση μεταξύ των χωρών της ΕΕ – το σχέδιο έλαβε το χαρακτήρα εθελοντικής πρωτοβουλίας, με στόχο τον συντονισμό των συνεχιζόμενων ενεργειών και διαπραγματεύσεων της ΕΕ με μέλη, διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς, ενώσεις και παράγοντες της αγοράς. Πάντως, έχει γίνει αντιληπτό ότι είναι αναγκαίο να αποκτήσει η ΕΕ ένα εργαλείο έκτακτης ανάγκης για την πλήρωση των υπάρχοντων αποθηκευτικών χώρων LNG⁶⁵ και για τον συντονισμό της διανομής φυσικού αερίου σε ολόκληρη την Ευρώπη σε περίπτωση διακοπής της ρωσικής προμήθειας φυσικού αερίου. Σε σχέση με την επιτάχυνση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας η REPowerEU δίνει έμφαση στην επιτάχυνση των πράσινων τεχνολογιών, από την ηλιακή φωτοβολταϊκή έως την αιολική ενέργεια και τις αντλίες θερμότητας έως το πράσινο υδρογόνο – και προτείνει να αυξηθεί ο πρωταρχικός στόχος της ΕΕ για το 2030 για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας από 40% σε 45%. Το σχέδιο επικεντρώνει στην ταχύτερη αδειοδότηση, καθώς οι υφιστάμενες χρονοβόρες διαδικασίες αποτελούν σημαντικό εμπόδιο στην ανάπτυξη της αιολικής και της ηλιακής ενέργειας. Οι εθνικοί κανόνες – διαδικασίες επιβραδύνουν άσκοπα την έκδοση αδειών και ο χρόνος για την απόκτηση άδειας μπορεί να φθάσει ακόμη και στα εννέα χρόνια για αιολικά και τεσσερισήμισι χρόνια για ηλιακά έργα σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες. Η REPowerEU επιδιώκει να ξεπεράσει αυτό το πρόβλημα καταργώντας την ασάφεια στην εφαρμογή της νομοθεσίας της ΕΕ και καθορίζοντας ορθές πρακτικές στις χώρες της Ένωσης. Οι χώρες πρέπει να διορθώσουν μακροχρόνιες διοικητικές ανεπάρκειες και να εφαρμόσουν γρήγορα τις απαραίτητες αλλαγές. Τέλος, η REPowerEU περιλαμβάνει δύο βασικά μέτρα έκτακτης ανάγκης σε περίπτωση ξαφνικής διακοπής παροχής ρωσικού φυσικού αερίου. Πρώτον, προτείνει τη δημιουργία ενός συντονισμένου ευρωπαϊκού σχεδίου για τη μείωση της ζήτησης φυσικού αερίου της βιομηχανίας. Σε περίπτωση που θα προκληθεί σοκ στην ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού σε επίπεδο ΕΕ σε σχέση με το φυσικό αέριο, θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο μείωσης της ζήτησης φυσικού αερίου σε χώρες που πλήττονται λιγότερο από τη διακοπή, ώστε να καταστεί δυνατή η ανακατεύθυνση του φυσικού αερίου σε χώρες που πλήττονται περισσότερο, ακόμη και σε περίπτωση που δεν προβλέπεται τέτοιο δελτίο στο εθνικό σχέδιο έκτακτης ανάγκης. Ένα τέτοιο σχέδιο θα έχει ως στόχο να ελαχιστοποιήσει τις συνολικές επιπτώσεις των έκτακτων μέτρων στην ευρωπαϊκή οικονομία. Στο ρυθμιστικό μέτωπο, το σχέδιο προτείνει ένα

⁶⁵ Liquefied natural gas

ανώτατο όριο τιμών φυσικού αερίου της ΕΕ σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, προκειμένου να τεθεί ένα όριο στις αυξήσεις των τιμών για τους καταναλωτές, τις εταιρείες και τους βασικούς παρόχους υπηρεσιών. Το θεμελιώδες ερώτημα σε αυτό το σενάριο είναι αν θα μπορέσουν οι χώρες της ΕΕ να συμφωνήσουν σε μια κοινή ευρωπαϊκή απάντηση σε περίπτωση απότομης διακοπής τη παροχής ρωσικού φυσικού αερίου, ή θα αντιδράσουν μεμονωμένα.

Το REPowerEU αποδεικνύει ότι, ενεργώντας από κοινού τα κράτη μέλη, θα μπορούσε η ΕΕ να βελτιστοποιήσει την ανταπόκρισή της στην ενεργειακή κρίση, τόσο σε περιπτώσεις «σύγχυσης» όσο και σε συνθήκες «απότομης διακοπής». Ωστόσο, οι χώρες της ΕΕ πρέπει να αποφασίσουν σε ποιο βαθμό θα συμμετάσχουν σε αυτή τη συνεργασία. Κάθε χώρα θα πρέπει να κάνει παραχωρήσεις. Για παράδειγμα, η Γερμανία μπορεί να χρειαστεί να ξεπεράσει την απροθυμία της για κοινή προμήθεια LNG μέσω της πλατφόρμας αγοράς ενέργειας της ΕΕ για να διασφαλίσει την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ, ενώ η Γαλλία μπορεί να χρειαστεί να οργανώσει την υποδομή φυσικού αερίου, ώστε άλλες χώρες της ΕΕ να αξιοποιήσουν την αχρησιμοποίητη ικανότητα εισαγωγής LNG της Ισπανίας. Μια κατακερματισμένη απάντηση στην ενεργειακή κρίση θα οδηγούσε πιθανώς σε μη βέλτιστα αποτελέσματα στο εσωτερικό, τόσο όσον αφορά την ενεργειακή ασφάλεια όσο και την ανταγωνιστικότητα. Αυτό πιθανότατα θα επηρεάσει την εξωτερική πολιτική, με εκτεταμένες συνέπειες στην ικανότητα της ΕΕ να διατηρήσει μια σταθερή στάση έναντι της Ρωσίας⁶⁶.

Λόγω της αβεβαιότητας που δημιούργησαν η απόφαση της Ρωσίας να διακόψει τις παραδόσεις φυσικού αερίου σε ορισμένες χώρες της ΕΕ και η μη προβλεψιμότητα της μελλοντικής στάσης της, στις 19 Μαΐου 2022, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατέληξε σε προσωρινή συμφωνία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με νέο κανονισμό που υπέβαλε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Μάρτιο του 2022, για την αποθήκευση φυσικού αερίου. Ο προτεινόμενος κανονισμός στοχεύει στην εξασφάλιση και διασφάλιση της πληρότητας των αποθηκευτικών εγκαταστάσεων φυσικού αερίου των κρατών μελών της ΕΕ πριν από την έλευση του χειμώνα καθώς και στην παροχή της δυνατότητας χρήσης των εγκαταστάσεων αυτών και από κράτη μέλη της Ένωσης, τα οποία δεν διαθέτουν εγκαταστάσεις αποθήκευσης. Στις 27 Ιουνίου 2022, το Συμβούλιο ενέκρινε οριστικά τον Κανονισμό, αυτή δε η ενέργεια είναι εξόχως σημαντική για την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ σε επίπεδο ενεργειακού εφοδιασμού της στο πλαίσιο που δημιούργησε ο πόλεμος στην Ουκρανία. Ο κανονισμός προβλέπει ότι πριν από την επερχόμενη χειμερινή περίοδο, 2022/2023, οι υπόγειες εγκαταστάσεις αποθήκευσης αερίου στην επικράτεια των κρατών μελών θα πρέπει να έχουν πληρωθεί με αέριο κατά ποσοστό τουλάχιστον 80% της χωρητικότητάς τους, η δε πληρότητα τους να διαμορφωθεί στο 90% της δυναμικότητάς τους πριν από τις επόμενες χειμερινές περιόδους. Περαιτέρω, σε παγκόσμιο επίπεδο, η Ένωση θα επιχειρήσει να καλύψει, το έτος 2022, το 85 % της συνολικής της δυναμικότητας υπόγειας αποθήκευσης αερίου. Για όσα κράτη μέλη

⁶⁶ Tagliapietra, S. 2022.

δεν διαθέτουν εγκαταστάσεις αποθήκευσης εντός της επικράτειάς τους, υπάρχει πρόβλεψη στον κανονισμό αυτά τα κράτη μέλη να δημιουργήσουν αποθέματα αερίου της τάξεως του 15% της ετήσιας κατανάλωσης τους, αποθηκευμένα σε εγκαταστάσεις αποθήκευσης που βρίσκονται στην επικράτεια άλλων κρατών μελών της Ένωσης, και στα οποία αποθέματα θα αποκτήσουν έτσι πρόσβαση. Ο κατ' αυτόν τον τρόπο επιμερισμός της οικονομικής επιβάρυνσης που συνεπάγεται η πλήρωση της δυναμικότητας αποθήκευσης της Ένωσης, θα ενισχύσει την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού⁶⁷. Να σημειωθεί ότι, μέχρι τις 27 Σεπτεμβρίου 2022, οι περισσότερες χώρες της ΕΕ είχαν καταφέρει να αποθηκεύσουν την απαιτούμενη ποσότητα φυσικού αερίου, με το 88% να αποτελεί το μέσο επίπεδο πληρότητας των αποθεμάτων φυσικού αερίου της ΕΕ. Επιπρόσθετα, ο κανονισμός προβλέπει ότι όλοι οι διαχειριστές των υπόγειων εγκαταστάσεων – χώρων αποθήκευσης αερίου πρέπει υποχρεωτικά να πιστοποιηθούν ώστε να υπάρχουν οι απαιτούμενες διασφαλίσεις για την αποφυγή του κινδύνου εξωτερικών επεμβάσεων και δολιοφθορών.

Εξάλλου, στις 5/08/2022, τα κράτη μέλη της ΕΕ, υιοθετώντας χωρίς καθυστέρηση σχετική πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, έλαβαν την απόφαση μείωσης της συνολικής ζήτησης φυσικού αερίου στο εσωτερικό της Ένωσης για την περίοδο Αυγούστου 2022 έως Μαρτίου 2023, και δη, κατά ποσοστό 15%. Ειδικότερα, οι χώρες της ΕΕ συμφώνησαν να μεριμνήσουν, σε εθνικό επίπεδο εκάστη, για τη λήψη μέτρων μείωσης της ζήτησης φυσικού αερίου για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Σε πρώτο στάδιο, η μείωση αυτή είναι εθελοντική. Δεν αποκλείεται, όμως, εάν καταστεί απαραίτητο λόγω διατάραξης ή διακοπής της παροχής αερίου, να υποχρεωθούν οι χώρες της ΕΕ σε μείωση, αναλόγων των περιστάσεων εκάστης χώρας, κατόπιν πρότασης Συμβουλίου ενός σχετικού μηχανισμού συναγερμού⁶⁸.

Οι υψηλές τιμές της ενέργειας, οι οποίες επιβαρύνουν νοικοκυριά και επιχειρήσεις της ΕΕ, καθιστούν αναγκαία την άμεση λήψη από την τελευταία συντονισμένων μέτρων. Πράγματι, στο πλαίσιο αυτό, στις 6 Οκτωβρίου 2022, οι χώρες της ΕΕ ενέκριναν κανονισμό έκτακτης ανάγκης προς αντιμετώπιση των αυξήσεων στις τιμές της ενέργειας ώστε να βοηθηθούν οι περισσότερο πληττόμενες από την ενεργειακή κρίση κατηγορίες πολιτών και επιχειρήσεων. Ο κανονισμός αυτός περιλαμβάνει τρία έκτακτα μέτρα, ήτοι τη μείωση της χρήσης ηλεκτρικής ενέργειας, τον περιορισμό των εσόδων των παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας και την εξασφάλιση συνεισφοράς αλληλεγγύης από τις επιχειρήσεις ορυκτών καυσίμων. Επιπλέον, η ΕΕ την παραπάνω ημερομηνία ενέκρινε μια ακόμα δέσμη κυρώσεων, την όγδοη κατά σειρά, εναντίον της Ρωσίας⁶⁹.

5.3 Πώς ο πόλεμος στην Ουκρανία επηρεάζει την προσπάθεια της ΕΕ για την πράσινη μετάβαση;

⁶⁷ European Council, 2022. Διαθέσιμο: < <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/19/gas-storage-council-and-parliament-reach-a-provisional-agreement/> >

⁶⁸ European Council, 2022. Διαθέσιμο: < <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/08/05/council-adopts-regulation-on-reducing-gas-demand-by-15-this-winter/> >

⁶⁹ European Council, 2022. Διαθέσιμο: < <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/06/council-formally-adopts-emergency-measures-to-reduce-energy-prices/> >

Ο εν εξελίξει πόλεμος στην Ουκρανία λειτουργεί μεν ως τροχοπέδη, αλλά και ως επιταχυντής της διαδικασίας της πράσινης μετάβασης. Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία «φώτισε» τη μεγάλη εξάρτηση που έχει η ΕΕ από τις εισαγωγές ενέργειας με προμηθευτή τη Ρωσία. Η ΕΕ στην προσπάθειά της να μειώσει την εξάρτηση αυτή προχώρησε στην αύξηση της χρήσης του άνθρακα για την παραγωγή ενέργειας, κάτι που, είναι κοινός τόπος ότι επιβαρύνει ιδιαίτερα το περιβάλλον και βέβαια δεν συνάδει με τους στόχους για την κλιματική ουδετερότητα της Ένωσης έως το 2050. Ταυτόχρονα, όμως, η κρίση στην Ουκρανία, ενισχύει τη βούληση και επιταχύνει τις προσπάθειες που καταβάλλει η ΕΕ για την επίτευξη των στόχων της πράσινης συμφωνίας. Ο πόλεμος έχει προσδώσει μια «νέα αίσθηση επείγοντος» στο έργο της μετάβασης από τα ορυκτά καύσιμα στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Δηλαδή, η ΕΕ θα προσπαθήσει πλέον πολύ δυναμικά να αντικαταστήσει τα ορυκτά καύσιμα με καθαρότερες μορφές ενέργειας, ώστε να μειώσει την εξάρτησή της τόσο από αυτά όσο και από την εισαγόμενη ενέργεια. Μία πολύ βασική δράση αποτελεί η συνέχιση με πιο έντονο ρυθμό των επενδύσεων που αφορούν στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (αιολικά και φωτοβολταϊκά πάρκα) καθώς και η έτι συστηματικότερη έρευνα για κάθε μορφή καθαρής ενέργειας.

6. Συμπεράσματα

Η πραγματοποίηση των στόχων της ενεργειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο υφιστάμενο πλαίσιο της ενεργειακής κρίσης και του πολέμου στην Ουκρανία αποτελεί πρόκληση που εμπεριέχει μια μεγάλη «ευκαιρία», αλλά και έναν θανάσιμο κίνδυνο. Η πρώτη αναφέρεται στην «ενηλικίωση» της Ευρώπης και στην στρατηγική αυτονομία αυτής, ενώ ο δεύτερος σχετίζεται με μια πιθανολογούμενη κοινωνική αναταραχή που θα μπορούσε να οδηγήσει σε απρόβλεπτες καταστάσεις.

Η ενεργειακή κρίση δεν ξεκίνησε το Φεβρουάριο του 2022, ημερομηνία έναρξης του πολέμου στην Ουκρανία, και, σίγουρα, δεν θα λήξει με το τέλος αυτού. Η πρώτη φάση της ενεργειακής κρίσης ξεκίνησε με την απρογραμμάτιστη έναρξη της πράσινης μετάβασης, δηλαδή ξεκίνησε όταν η εξόρυξη πετρελαίου, αερίου και υδρογονανθράκων «απαγορεύτηκε», μέσω αντικινήτρων, από πολλές χώρες του κόσμου με πρώτες τις χώρες της ΕΕ. Οι βασικές ευρωπαϊκές τράπεζες δεν χορηγούσαν πλέον δάνεια για τους παραπάνω σκοπούς, με μοιραία συνέπεια τη μείωση των εξορύξεων, ως αποτέλεσμα της οποίας διεφάνη η μελλοντική έλλειψη. Η πράσινη συμφωνία της Ευρώπης, που εγκρίθηκε από τους ευρωπαίους ηγέτες τον Δεκέμβριο του 2021, περιλαμβάνει μια σειρά ενεργειών για το κλίμα, την ενέργεια, τις μεταφορές και τη φορολογία, με σκοπό τη μείωση των καθαρών εκπομπών αερίου του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 55% έως το 2030 σε σχέση με το 1990, με τελικό στόχο το 2050 να επιτευχθεί κλιματική ουδετερότητα. Η εν λόγω συμφωνία διόγκωσε το πρόβλημα, καθώς παρέβλεψε την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και την παράμετρο του οικονομικού κόστους, στοιχεία απαραίτητα για την επιτυχία του εγχειρήματος. Η ενσκόπηση πανδημία, λόγω της Covid-19, «επισκίασε» το πρόβλημα, διότι συνεπεία της υγειονομικής κι εν γένει κρίσης που αυτή προκάλεσε, επήλθε κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας και βέβαια μείωση της ζήτησης για ενέργεια με ανάλογη πτώση των τιμών αυτής. Με τη λήξη της πανδημίας έχουμε εκτόξευση τόσο της οικονομικής δραστηριότητας όσο και της ζήτησης για ενέργεια, γεγονός που βρήκε την παγκόσμια κοινότητα απροετοίμαστη, χωρίς τις κατάλληλες κι έγκαιρες επενδύσεις. Αποτέλεσμα υπήρξε η αύξηση των τιμών της ενέργειας από το 2021.

Πρέπει να επισημανθεί πως η ενεργειακή μετάβαση από τα ορυκτά στις καθαρές μορφές ενέργειας αποτελεί αδήριτη ανάγκη για τον πλανήτη μας, η επίτευξη, όμως, του στόχου αυτού απαιτεί οργάνωση και συνεργασία όλων των κρατών της υφελίου.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία διόγκωσε το πρόβλημα της ενεργειακής κρίσης για την Ευρώπη λόγω της εξάρτησής της από την Ρωσία, η οποία πριν τον πόλεμο ήταν ο βασικός προμηθευτής της ενέργειας. Εκτός από το θέμα της τιμής, υπάρχει και η διάσταση της ενεργειακής επάρκειας – ασφάλειας. Είναι αντιληπτό ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο, έως και αδύνατο βραχυπρόθεσμα, να αντικατασταθεί η παρεχόμενη από τη Ρωσία ποσότητα ενέργειας, πλην, όμως, και η ΕΕ καθυστερεί στη λήψη ουσιαστικών αποφάσεων για τη διαχείριση της εν λόγω κρίσης.

Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, η «ευκαιρία» της Ευρώπης συνίσταται στην άμεση «ενηλικίωσή» της και στη στρατηγική της αυτονομία, κάτι που απαιτεί γενναίες αποφάσεις και άμεσες ενέργειες. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι επιβάλλεται να υπάρξει «ευρωπαϊκή λύση», η οποία θα είναι ολιστική και δεν θα μεταθέτει το πρόβλημα στο μέλλον. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι καμία χώρα από τις 27 που απαρτίζουν την Ένωση δεν μπορεί να αντιμετωπίσει την κρίση μόνη της και στις από κοινού συζητήσεις – αποφάσεις είναι αναγκαίο να επικρατήσει ο ρεαλισμός, η λογική της βέλτιστης λύσης και όχι αυτή της εξυπηρέτησης των στενών συμφερόντων που έχει το κάθε κράτος, δηλαδή να επέλθει ο συμβιβασμός στην βάση της αλληλεγγύης και όχι της «δύναμης». Η Ευρωπαϊκή γραφειοκρατία πρέπει να ανταποκριθεί άμεσα στο πρόβλημα, και αυτό, διότι ο χρόνος πιέζει αμείλικτα και πρέπει άμεσα να δοθούν λύσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Μεταξύ των δόκιμων κι εφικτών λύσεων συγκαταλέγονται η δημιουργία ενιαίου αποθηκευτικού χώρου ενέργειας της ΕΕ και ενός ενιαίου πλαισίου για την προμήθεια της ενέργειας στα κράτη μέλη σε συνδυασμό με το πλαφόν στην τιμή του φυσικού αερίου. Επιπλέον, η σύναψη νέων ενεργειακών εταιρικών σχέσεων με αξιόπιστους προμηθευτές, η εξοικονόμηση ενέργειας μέσω της μείωσης της κατανάλωσης, η κατασκευή πλωτών σταθμών αποθήκευσης υγροποιημένου φυσικού αερίου (FSRU⁷⁰), καθώς και η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρουν τα ορυκτά καύσιμα δίνουν διεξόδους για την επίλυση του προβλήματος. Μερικές ακόμα ρεαλιστικές προτάσεις είναι η ταχεία ανάπτυξη έργων αιολικής και ηλιακής ενέργειας, η χρηματοδότηση έρευνας για καθαρές μορφές ενέργειας και τέλος, η ενίσχυση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις αυξημένες τιμές ενέργειας, ενώ είναι βέβαιο ότι ειδικοί επιστήμονες και εμπειρογνώμονες μπορούν ενδεχομένως να εισφέρουν κι άλλες προτάσεις για την επίλυση των προβλημάτων.

Όσον αφορά στον κίνδυνο που ελλοχεύει λόγω της ενσκύψασας κρίσης, αυτός συνάπτεται με την απειλή κοινωνικής αναταραχής, η οποία, είναι πιθανολογούμενο ότι δεν θα αποσοβηθεί και θα οδηγήσει σε απρόβλεπτες καταστάσεις, εάν η ΕΕ δεν καταφέρει να διαχειριστεί αποτελεσματικά την πρωτόγνωρη ενεργειακή – πολεμική κρίση. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην ενεργειακή κρίση, υπάρχουν στον παρόντα χρόνο δύο μείζονος σημασίας θέματα, τα οποία χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης, ήτοι το θέμα της ανεξέλεγκτης ανόδου των τιμών και του ενεργειακού εφοδιασμού, καθώς, εάν δεν αντιμετωπισθούν, ο συνδυασμός τους μοιραία θα οδηγήσει σε οικονομική ύφεση, αποβιομηχανοποίηση και επισιτιστική κρίση, κατ' επέκταση, δε, σε κοινωνική αναταραχή. Σε σχέση με τον πόλεμο, ο οποίος, πράγματι, συνιστά ένα κοσμοϊστορικό γεγονός, υπάρχουν δύο τουλάχιστον ακόμη ζητήματα. Το πρώτο είναι η διάρκεια του πολέμου, καθώς ήδη αυτός διανύει τον όγδοο μήνα του, χωρίς να μπορεί κανείς να προβλέψει με ασφάλεια τη λήξη του, με πιο πιθανό ενδεχόμενο την παράταση της διάρκειάς του. Το δεύτερο ζήτημα αφορά στις εμπλεκόμενες χώρες. Τόσο ο αριθμός των χωρών αυτών όσο και το μέγεθός τους είναι μεγάλα. Η ρωσική

⁷⁰ FSRU: Floating Storage Regasification Unit

εισβολή στην Ουκρανία έχει, μεταξύ άλλων, προκαλέσει την άμεση αντίδραση, αλλά και την έμμεση εμπλοκή της ΕΕ και του ΝΑΤΟ στις πολεμικές επιχειρήσεις. Τόσο η ΕΕ όσο και το ΝΑΤΟ έχουν πάρει σαφέστατη θέση, καταδικάζοντας τη ρωσική εισβολή, όχι μόνο σε επίπεδο ρητορικής, αλλά με σειρά κυρώσεων εναντίον της Ρωσίας κι έμπρακτη ενίσχυση της Ουκρανίας, με πολεμικό υλικό και οικονομική βοήθεια.

Είναι άφευκτη η ανάγκη η ΕΕ να παίζει έναν πιο ουσιαστικό ρόλο. Δηλαδή, πέρα από τις κυρώσεις που έχει επιβάλει στη Ρωσία, αυτή μπορεί, και πρέπει ταυτόχρονα, να λειτουργήσει πρωταγωνιστικά σε διπλωματικό επίπεδο, για τον τερματισμό του πολέμου, κερδίζοντας ταυτόχρονα τη στρατηγική αυτονομία της, αξιοποιώντας το κύρος που της προσδίδουν το μέγεθός της, η ιστορία της, ο πολιτισμός της και οι αρχές και αξίες της. Ιδίως, που ο πόλεμος αυτός διεξάγεται στο εσωτερικό της - με σχετικά νωπές τις μνήμες των δύο καταστροφικών και «παράλογων» Παγκοσμίων Πολέμων, των οποίων το κύριο πεδίο ήταν η ευρωπαϊκή ήπειρος – απειλώντας την «ταυτότητά» της και την ίδια της την ύπαρξη.

Σχετικά με την υλοποίηση των στόχων που έχουν τεθεί μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα ότι αυτοί είναι εφικτοί. Το κομβικό σημείο για την επίτευξή τους έγκειται στο να αντιμετωπισθούν εγκαίρως κι αποτελεσματικά οι συνέπειες που προκλήθηκαν από την ενεργειακή – ουκρανική κρίση. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί, εφόσον η ΕΕ λάβει άμεσα, και χωρίς τη συνήθη καθυστέρησή της στη λήψη αποφάσεων, πρωτοβουλιών και δράσεων, γενναίες, όπως προαναφέρθηκε, αποφάσεις, που θα διέπονται από πνεύμα συνεργασίας και αλληλεγγύης. Δυστυχώς, λόγω του διαπιστούμενου ελλείμματος ουσιαστικής συνεργασίας και αδιαπραγμάτευτης αλληλεγγύης, τα μέτρα που έχουν έως τώρα ληφθεί για τη διαχείριση της κρίσης δεν αρκούν. Αυτό το έλλειμμα αλληλεγγύης παρουσιάζεται έντονο από την πλευρά της Γερμανίας, η οποία απεφάσισε να προχωρήσει στην προστασία των δικών της νοικοκυριών και επιχειρήσεων με διακόσια δις ευρώ, υποστηρίζοντας ότι έχει το δημοσιονομικό χώρο για να πραγματοποιήσει αυτό κι αγνοώντας προκλητικά ότι η ενεργειακή κρίση πλήττει ασφυκτικά όλη την Ένωση. Αξίζει να σημειωθεί ότι, ένας από τους βασικούς παράγοντες της «γιγάντωσης» της γερμανικής βιομηχανίας ήταν η εξασφάλιση από τη Ρωσία άφθονης και φθηνής ενέργειας, χωρίς, όμως, ταυτόχρονα να φροντίζει καθόλου για την ενεργειακή ασφάλεια, τη δική της και της Ένωσης. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, η Γερμανία δεν έχει κανένα πλωτό σταθμό αποθήκευσης υγροποιημένου φυσικού αερίου (μόλις τώρα ξεκίνησε να φτιάχνει), ενώ η Ισπανία διαθέτει ήδη έξι.

Καταλήγοντας, είναι βέβαιο ότι η επίτευξη των στόχων της Πράσινης Συμφωνίας, δηλαδή εν τέλει η κλιματική ουδετερότητα, θα συμβάλει τα μέγιστα, αφενός στην ενεργειακή ασφάλεια, αφετέρου στη βιωσιμότητα του πλανήτη μας. Αυτό, όμως, κυρίως προϋποθέτει, εκτός από την εμπέδωση της αντίληψης ότι δεν τυγχάνουμε ιδιοκτήτες αλλά διαχειριστές του, τη συνεργασία όλων των κρατών και κυβερνήσεων σε περιβάλλον ειρηνικής συνύπαρξης.

7.Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αλιγιζάκη, Α., 2018. Ενεργειακή Πολιτική και Δίκαιο της ΕΕ (ο αντίκτυπος στην ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Αντωνόπουλος, Κ., και Αρώνη, Χ., 2020. Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βασιλακοπούλου, Ρ., & Αλεξίου, Ρ., *Ενεργειακή ασφάλεια (ασφάλεια εγκαταστάσεων και αποθεμάτων)*, στο Αντωνόπουλος, Κ., & Αρώνη, Χ. 2020, *Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας*. Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2022 Διαθέσιμο: <

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/indexsearch?scope=ALL&query=%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7+%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%B1%CE%B2%CF%8C%CE%BD%CE%B1%CF%82&scope=CURRENT&ordering=RELEVANCE>>

Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021

<<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/68/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%82>>

Μαραβέγιας, Ν., Σακελλαρόπουλος, Θ., 2018. Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση: Η ιστορία μιας πολυκύμαντης σχέσης 1962 – 2018. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.

Μαραβέγιας, Ν., 2016. Ευρωπαϊκή Ένωση: Δημιουργία, εξέλιξη, προοπτικές. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Προέδρου, Φ., 2010. EU: energy security and Russia: a re-conceptualization of threats and policy priorities. *ELIAMEP*. Available in: https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2010/04/ELIAMEP-Thesis-2-2010_Filippos-Proedrou2-1.pdf

Φαραντούρης, Ν. Ε., 2012. Ενέργεια: Δίκαιο, οικονομία και πολιτική. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ξενόγλωσση

Bauman, F., 2008. Energy Security as multidimensional concept. *Center for Applied Policy Research (C.A.P)*, No.1, pp. 1-16.

Benson, D., and Jordan, A.J., 2010. The expansion of EU climate policy and its future under the Lisbon Treaty. 5 St Antony's International Review, σελ. 121.

Benson, D. and Jordan, A., 2008. A grand bargain or an incomplete contract? European Union environmental policy after Lisbon Treaty. European Energy and Environmental Law Review, 17.

Brown, M.A., Sovacool, B.K., Wang, Y. and D' Agostino, A.L., 2011. Energy Security Dimensions and Trends in Industrialized Countries. Working Paper Series: Ivan Allen College, Working Paper #63.

Butler, N., 2022. The impact of the Ukraine War on global energy markets. Centre for European Reform. Available in: <https://www.cer.eu/insights/impact-ukraine-war-global-energymarkets#:~:text=Oil%20and%20gas%20have%20continued,other%20oil%20and%20gas%20producers>

Cherp, A., & Jewell, J., 2011. "The three perspectives on energy security: intellectual history, disciplinary roots and the potential for integration". *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(4), 202-212.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1877343511000583>

Cherp, A., & Jewell, J., 2014. "The concept of energy security: Beyond the four As". *Energy Policy*, 75, 415-421.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421514004960#bib36>

Encyclopedia Britannica, *Oil Crisis – economics*, by Steven Kettel. Available in: < <https://www.britannica.com/topic/oil-crisis> > (Τελευταία ανάκτηση: 13-10-2021).

Energy Charter Secretariat, 2015. "International Energy Security: Common Concept for Energy Producing, Consuming and Transit Countries", pp. 1-28.
https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Thematic/International_Energy_Security_2015_en.pdf

European Commission, 2022. Διαθέσιμο: < https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowerEU-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#clean-industry >

European Council, 2022. Διαθέσιμο:

<<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/climatechange/#:~:text=At%20least%20055%25%20fewer%20greenhouse,substantially%20reduce%20greenhouse%20gas%20emissions.> >

European Council, 1974. Council Resolution of 17 September 1974 concerning a new policy strategy for the Community. Διαθέσιμο: < <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/183aa296-5624-4958-85f5-b8a1af63da62/language-en> >

European Council, 2022. Διαθέσιμο:(όπως τροποποιήθηκε στις 10 Οκτωβρίου του 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/impact-of-russia-s-invasion-of-ukraine-on-the-markets-eu-response/>>

European Council, 2022. Διαθέσιμο: (όπως τροποποιήθηκε στις 12 Οκτωβρίου του 2022).<<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/energy-prices-and-security-of-supply/>>

European Council, 2022. Διαθέσιμο: (όπως τροποποιήθηκε στις 27 Ιουλίου του 2022).<<https://www.consilium.europa.eu/en/press/pressreleases/2022/05/19/gas-storage-council-and-parliament-reachprovisionalagreement/>>

European Council, 2022. Διαθέσιμο: (όπως τροποποιήθηκε στις 8 Αυγούστου του 2022) < <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/08/05/council-adopts-regulation-on-reducing-gas-demand-by-15-this-winter/> >

European Council, 2022. Διαθέσιμο: (όπως τροποποιήθηκε στις 7 Οκτωβρίου του 2022) < <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/06/council-formally-adopts-emergency-measures-to-reduce-energy-prices/> >

European Council, 2022. Διαθέσιμο: (όπως τροποποιήθηκε στις 24 Μαΐου του 2022) < <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2022/03/24-25/> >

ICRC, War and security at sea, 2016, σελ. 383-384. Available in: <https://www.icrc.org/en/download/file/56186/irc902.pdf>

Joo, K., Suh, J. H., Lee, D., & Ahn, K., 2020. “Impact of the global financial crisis on the crude oil market”. *Energy Strategy Reviews*, 30, 100516. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211467X20300699>

Kovacevic, A., 2009. “The Impact of the Russia-Ukraine Gas Crisis in South Eastern Europe”. *Oxford Institute for Energy Studies*, NG 29, σελ. 1-19. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG29-TheImpactoftheRussiaUkrainianCrisisinSouthEasternEurope-AleksandarKovacevic-2009.pdf>

Langsdorf, S., 2011. EU Energy Policy: From the ECSC to the Energy Roadmap 2050. *Green European Foundation, Heinrich Boll Stiftung*.

Leal-Arcas, R., Grasso, C., and Rios, J.A., 2015. Energy Security, Trade and the EU. Regional and International Perspectives. London and Washington DC: Edward Elgar Publishing.

Luft, G. and Korin, A., 2009. Energy Security Challenges for the 21st Century: A reference handbook. Westport, Connecticut: Greenwood Publishing Group.

Our work on energy security. International Energy Agency – IEA. Available in: < <https://www.iea.org/topics/energy-security> >

Öztürk, S., Sözdemir, A., & Ülger, Ö., 2013. “The Real Crisis Waiting for the World: Oil Problem and Energy Security”. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 3, Special Issue, σελ. 74-79.

Pascual, C. and Elkind, J., 2010. *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications*. Washington, D.C: Brookings Institution Press.

Redgwell, C., 2016. “International Regulation of Energy Activities”, *Energy Security*, in Rogennkamp M., Redgwell, C., Ronne, A. & Del Guayo, I., *Energy Law in Europe National*, EU and International Regulation, Third Edition, Oxford University Press.

Tagliapietra, S., 2022. ‘REPowerEU: will EU countries really make it work?’, *Bruegel Blog*, 18 May. Διαθέσιμο:<<https://www.bruegel.org/blog-post/repowereu-will-eu-countries-really-make-it-work>>

Tomain, J. P., 2006. “Katrina’s Energy Agenda”, *Natural Resources & Environment*, 20, σελ. 43-44.

Von Hippel, D., Suzuki, T., Williams, J. H., Savage, T., & Hayes, P., 2011. “Energy security and sustainability in Northeast Asia”. *Energy Policy*, 39(11), pp. 6719-6730.
Viacl, C., 2008. La politique de l’ énergie après le traité de Lisbonne. *Annuaire de droit européen*, σελ 215.

Weiler, J.H.H., 1991. *The transformation of Europe*. Yale L, σελ. 2403.

Williams, J. L., & Alhajji, A. F., 2003. “The Coming Energy Crisis?”. *Oil & Gas Journal for publication*, pp. 1-8. <<http://www.wtrg.com/EnergyEconomist/EnergyCrisis.pdf>>

Διαθέσιμο: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421509005138>>

Διαθέσιμο:<<https://oilprice.com/Energy/Energy-General/The-10-Worst-Energy-Related-Disasters-In-History.html>>

Διαθέσιμο: <https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.1.9.pdf>